

ait: *Generat præterea et hoc difficultatem eis, quos fecit, libellis, quod creberrime posita illic cernitur parenthesis, et, ut liquidam faciat orationem, mirabilem dictionum fucit sæpius ordinationem, difficilimam quæ pariat, optimum licet intelligentibus, constructionis materiem.* Et sub ejusdem proœmii finem num. 9: *Nosque cognoscat obscure quædam meis serio posuisse (libellis), quæ tamen dilucidare actutum valebit, si constructorem industrium ac studiosum habebit.* Hinc non pauca, quæ non ita facile prima lectione intelligi queunt, nec sine studiosa animadversione assequi potuimus, constructione in notationibus explicanda fuerunt. At alia multa præter constructionis difficultatem negotium facessere. Nam *materiæ ignorantia*, ut ibidem auctor monuit, *plerumque, ut in cæteris libris, hic reddit intelligentiæ difficultatem.* Quædam enim facta, quæ aliunde perspecta non sunt, identidem ita leviter indicat, ut quid paucorum verborum indicio significetur, plane non liqueat. Accedit ad difficultatem mendosa scriptura: quod vitium adeo frequens hoc in opere occurrit, ut in nonnullis periodis nunc duo, nunc tria, aut plura etiam menda detecta fuerint. Multa quidem ex contextu, vel sententis aliunde cognita sustulimus. At alicubi cum res ipsa, seu auctoris mens prorsus lateret, nihil in textu corrupto audere satius duximus, quam in incertum divinare. Hisce de causis cum non pauca adhuc implexa et obscura supersint, quorum sensum, constructione etiam subjecta, elicere nequivimus; num ipsum opusculum edendum esset, aliquandiu dubitavimus. Cum vero in ea nonnulla suppetant ad Ratherii Vitam digerendam utilia, ibidemque alleganda, quæ aliunde frustra quærentur; ipsum haud prætermittendum credidimus.

V. Hæc cum scripsissemus, doctus et antiquitatis studiosissimus comes Josephus Garampius, ab honore cubiculi summi pontificis, in Germaniam profectus, huic editioni aliquid opis præstaturus, monuit se, dum Coloniae esset, in bibliotheca monasterii S. Pantaleonis codicem reperisse membranaceum sæculi xiii, in quo Vita inedita S. Brunonis archiepiscopi Coloniensis, scripta ab anonymo, integrum caput præfert de nostro Ratherio, Ipsum autem caput, cui titulus: *De episcopo expulso et in sedem ab ipso domino (Brunone) reducto*, accurate transcriptum a Josepho Antonio Pinzio, cui de litteris bene merenti ille alio migraturus id commendaverat, subinde accepimus. Incipit autem his verbis, quæ Ratherii elogium non reticendum præferunt: « Veronensi Ecclesiæ intra Italiam præerat vir strenuus nomine Ratherius, habitu monachus, totius religionis cultor præcipuus et divinarum Scripturarum tractator luculentissimus. » Quæ porro idem anonymus mox de ipso narrat, ex numero primo Phrenesis in partem maximam sumpta noscuntur, adeo ut non modo eadem sententiæ, sed identidem etiam verba ingerantur. At mira plane hallucinatione Veronensi episcopatu Ratherii tribuit quæ in Phrenesi episcopatu Leodicensi conveniunt; quod hoc loco monendum credidimus, ne, si quando isthæc Vita S. Brunonis proferatur in lucem, quæ in ea dicuntur de Ratherio uti Veronæ episcopo, minus cautis difficultatem et fucum faciant.

RATHERII

EPISCOPI VERONENSIS

PHRENESIS.

Incipit proœmium Ratherii episcopi in librum quem Phrenesim nominavit, pro eo quod nimis in eo austere in quosdam inveheretur.

217 1. Scripturæ alicujus hoc maxime impedit indagatores, materiem si ignorent, hoc est dictatorem primum, intentionem dictantis, et rem unde agitur. Phrenesis igitur cujusdam Ratherii omnes (453), quibus iste loco præfationis præponitur, vocantur libelli. Cur hujusmodi [ms. Cujusmodi] vero notam tales meruerint, cum *Invectiva* illorum

(453) Construe: *Igitur libelli omnes cujusdam Ratherii; quibus iste præponitur loco præfationis, vocantur Phrenesis. Cur vero tales (libelli) meruerint notam hujusmodi (id est titulum Phrenesis), cum alii illorum appellandi fuerint Invectiva, alii item Apologetici, ea causa prodit vocabulum (Phrenesis) quod pulsus etc.*

(454) Otto nimirum in Italiam veniens anno 951. Ratherium in Veronensem sedem restituere volebat. Sed cum Milonis comitis nepotem eandem sedem occupare invenisset. nihil confecit. Mox construe et explica: *Data optione* (seu occasione eligendi novi præsulis Leodicensis, eo quod Farabertus episcopus vita excessisset) *interventu atque patratu fratris ejus Brunonis archipræsulis Coloniensis, postquam non solum electus fuerat coram eodem Brunone ad palatium,*

alii, alii item *Apologetici* fuerint appellandi, ea prodit causa vocabulum, quod pulsus episcopo Veronensi Italiæ, ordinatus ubi fuerat, cum ad gloriosissimi regis se contulisset Ottonis auxilium, copiaque restitutionis præcessisset nulla, ipso quoque piissimo rege conante (454): data optione, interventu 218 fratris ejus Brunonis archipræsulis atque patrata, postquam electus coram eodem ad Aquas, quod dicitur, Grani palatium, non solum ab his, quorum intererat specialius, sed et ab episcopis, abbatibus, comitibus, totiusque regni primoribus quarta solemnis jejunii

quod dicitur *Aquisgrani*, ab his quorum specialius intererat (id est, a Leodicensibus), sed et expetitus ab episcopis, abbatibus, comitibus, et primoribus totius regni, fuerat, inquam, electus feria quarta solemnis jejunii mensis septimi; rursum sequenti Dominica electus ab eodem populo, hoc est Leodicensis Ecclesiæ, summo favore totius Ecclesiæ quæ aderat, destinatus atque solemniter inthronizatus fuerat eidem Ecclesiæ a septem coepiscopis, prælibato scilicet Brunone, Rodberto, Baldrico, Hildibaldo, Druogone, Berengario, atque Folberto (quorum duo Bruno et Rodbertus fuerant archiepiscopales, cæteris præsules), idque factum conniventia decretorum, consensu atque exemplis nonnullorum antiquorum, quibus et id contigerat: cumque postea, etc., uti not. 458.

septimi mensis (455) feria fuerat expetitus; rursus sequenti Dominica ab eodem, hoc est, Leodicensis Ecclesiae populo electus, septem a coepiscopis (duo quorum fuerant archipræsules, cæteri præsules) prælibato scilicet Brunone (456), Rodberto, Baldrico, Hildibaldo, Druogone, Berengario, atque Folberto, conniventia decretorum (457), consensu atque exemplis nonnullorum, quibus et id contigerat, antiquorum, summo totius, quæ aderat, favore, destinatus eidem, atque solemniter inthronizatus Ecclesiae: cumque postea ingenio jam fati Baldrici (458), patratuque, qui eum super ambonem ecclesiae Coloniensis spectanti cuncto specialius collaudaverat populo, Rodberti Trevirorum archiepiscopi, **219** vi publica comitum Regeneri atque Ruodvolti (459). nepos ipsorum, qui et filius fratris exstiterat Baldrici (talìa ut quid contigerint ne difficile sit conjectari) ejusdem nominis puer quidam ut institueretur; et ut per omnia materies personarum acceptionis [ms. acceptione] pateat, neglecta timiditate jam dicti regis germani, ne scilicet jam fati comites a rege ad Conradum, qui tunc (460) contra ipsum agebat, deficereat, sibi que cum eo inimicarentur; vel (quo verius ipsius asserunt defensores) resistendo quia nullum habere potuit idem archiepiscopus, ut inhiaverat, ex episcopi amicis, vel militibus adiutorem,

(455) Cum Ratherius ad Leodicensem sedem promotus fuerit anno 953, hoc anno *feria quarta solemnisi jejunii mensis septimi*, qua primum electus fuit, incidit in diem Septembris S. Matthæi festum, ac *Dominica sequens*, qua iterata ejus electio (*rursus electus*, inquit) et solemnior inthronizatio celebrata est, fuit dies 25 ejusdem mensis. Duplex electio distinguitur, altera Aquisgrani. Coloniæ altera, ut in Vita fusius explicavimus § 10.

(456) Bruno fuit archiepiscopus Coloniensis, Rodbertus archiepiscopus Trevirensis, Baldricus episcopus Ultrajectinus, Hildebaldus episcopus Transrhœnensis, Druogo Osnabrugensis, Berengarius Virdu-nensis, Folbertus Cameracensis.

(457) Num Ratherii jam Veronensis episcopi promotio ad sedem Leodicensem adversaretur sacris canonibus atque decretis pontificum, quibus episcoporum translationes interduntur, expensum fuit in episcoporum concilio, qui ad ejus electionem convenierant. Omnes autem hanc electionem approbarunt legitimam tum *conniventia decretorum*, quæ episcopos ex una sede pulsos ad aliam promoveri posse traderunt, tum præsertim *exemplis nonnullorum, quibus et id contigerat, antiquorum*: de quibus vide *Conclusionem deliberativam* numero ultimo.

(458) Explica sic. *Cumque postea ingenio jam fati Baldrici Ultrajectini, et patratu Rodberti archiepiscopi Trevirorum, qui specialius eum collaudaverat super ambonem Ecclesiae Coloniensis populo cuncto spectante, expulsus fuisset vi publica comitum Regeneri atque Ruodvolti, ut institueretur nepos ipsorum, qui et exstiterat filius fratris Baldrici (ut ne difficile sit conjectari, quia talia contigerint) puer quidam ejusdem nominis (qui similiter appellabatur Baldricus) et, ut per omnia pateat materies acceptionis personarum (id est, ut pateat omnia acta fuisse acceptione personarum) expulsus fuisset neglecta timiditate jam dicti germani regis (id est neglecto Brunone fratre germano regis Ottonis, qui ab eodem rege Lotharingici regni dux fuerat constitutus, et hoc neglecto ob timiditatem, quia scilicet timebat) ne jam fati comites deficerent a rege ad Conradum, qui tunc agebat*

A fuisset expulsus; Moguntiaeque benignitate archiepiscopi Willihelmi filii regis munificentissima copiosissime frueretur; data otii occasione curavit, quæ circa eum acta fuerant, in libros digerere, qualitas elaborans ne vel curiosis lateret sui temporis. Utique hoc audientes duo illi ejus specialius inimici, Rodbertus videlicet et Baldricus, dixerunt eum phreneticum esse.

2. Amplexus ille cum convicio reaccensum, sopitus qui jam fuerat, scribendi aliqua rursus ardorem, præsentem, quem cunctis proponeret, condere contra eos maturavit statim libellum, cujus summam appellat, eorum juxta sententiam, Phrenesim, seque ipsum phreneticum, qui inusitato utique tunc temporis more, non ad nummos tali in discrimine, non ad arma, ut quidam, non ad copiam amicorum, sed ad libros, ad armaria, ad priscorum confugerit judicia. Invehitur autem proœmio in isto in Rodbertum amplius, in Baldricum mordacius; unde in initio statim præ se quasi contemnens, immunem dicit eum a phrenesis vitio, per quod intelligi vult **220** insaniam, quam purgari cicuta vetusta fecerat poetica (HORAT., l. II, ep. 2, v. 35) *Consigniferum* (461). quoque appellat in sui debellatione Rodberto, acie quamvis diversa, id est non ea quidem dicendi, quam ille affectabat, peritia, majore vero decipiendi

Contra ipsum regem, et sibi inimicarentur cum eo Conrado, vel, quod verius defensores ipsius asserunt, quia idem archiepiscopus Bruno non potuit habere, ut inhiaverat, aliquem adiutorem ex amicis vel militibus episcopi Ratherii resistendo, seu ad resistendum cum, inquam, his de causis expulsus fuisset, et Moguntiae copiosissime frueretur benignitate munificentissima archiepiscopi Willihelmi filii regis; data occasione otii curavit digerere in libros quæ acta fuerant circa eum, elaborans ne qualitas sui temporis lateret vel curiosos. Utique audientes hoc (quod scilicet talia Moguntiae scriberet) duo illi ejus specialius inimici, etc.

(459) Hic Regenerus Hainoensis comes præpotens erat, et ob tyrannidem anno 957 (quem notavit Frodoardus) ab ipso Brunone archiepiscopo Coloniensi, et Lothariensis regni duce proscriptus, ac perpetuo exsilio damnatus a Fulcuino traditur cap. 26. Is autem Regenerus Baldrici avunculus ipsum *in episcopatu adipiscendo plurimum jovit* eodem Fulcuino teste. Ruodvoltum item comitem, cujus nepos pariter erat idem Baldricus, potentia valuisse ex hoc loco intelligimus.

(460) Particula *tunc* manifeste designat, Conradum tunc, cum Ratherius e Leodicensi sede pulsus fuit, die, ut infra scribitur n. 16, *Cænæ Domini*, id est 12 Aprilis anni 955, regis Ottonis fuisse inimicum; cum vero hæc scripta fuerunt Moguntiae, in Ottonis gratiam jam rediisse Redit igitur in gratiam aliquanto post diem 12 Aprilis, sed ante mensem Augustum; siquidem cum Ottone reconciliatus, dum adversus Hungaros pro eodem pugnaret, obiit die decima Augusti anni ejusdem. Vide Frodoardum in Chronico, et Necrologium Fuldense apud Leibnitium Script. Brunsv. tom. III, pag. 762.

(461) Baldricum episcopum Ultrajecti ad Rhenum intelligit: unde inferius num. 9, similiter ait: *Sed et consignifero acie quam vis diversa Baldrico. Mox ea quidem dicendi, quam ille affectabat, peritia refertur ad Rodbertum Trevirensis, quem de eloquentia decretasse cum Ratherio disces ex n. 14, in quem vide not. 397.*

astutia. Nulli vero (462), nisi quem probitas defenderit, videatur parcere; quamvis nemini sæpe minus [*subaudi* parcat] (alter ut Lucilius) sibi quam ipsi. Archiepiscopum [*id est* Rodbertum Trevirens.] vero quam non reddat opusculis suis intactum, videre est indagantibus.

3. Generat præterea hoc et difficultatem intellectus eis, quos fecit, libellis, quod creberrime posita illic cernitur parenthesis; et, ut liquidam faciat orationem, mirabilem dictionum facit sæpius ordinationem, difficillimam quæ pariat, optimam licet intelligentibus, constructionis materiem. Fefellerit sane plurimos, ne ejus improvide considerata loquacitas, (463) morum ipsius uti et qualitas. Fateor magis eum intellectu viguisse, quam arte, exercitio quodam scribendi quæque, non vero copiose dicendi, quam privilegio plura sciendi: quem priscorum magis exploratio curiosa, quam ipsa artis dictare docuerint præcepta. Pauca a magistris, plura per se magis didicit præsumptione temeraria temperando [*f.*, comparando], quæ a doctoribus præcipuis alii maxime vix percepissent labore. Unde et quidam sapiens pariterque religiosus, inflatilis ne illum subverteret charitate minime subnixa (*I Cor.* VIII, 1), Apostolus ut præmonuerat, scientia, relectis quibusdam opusculis ait, in eo gratiam vigere, quam sapientiam, magis; mirandusque magis, quam laudandus videtur. Miranda potius, et prædicanda misericors, quæ talia tali deserendo, utique sese deserentem non deserens. . . ., contulit gratia.

221 4. Nam (et ut (464) de moribus ejus aliquid tetigisse non sit aut lacerasse, aut potius prædicasse) dicere quam facere boni quid magis fuerit idoneus,

(462) Construe: Nulli vero videatur parcere, nisi quem probitas defenderit; quamvis sæpe nemini minus parcat, quam sibi ipsi, ut alter Lucilius. Hæc de ipso Ratherio accipienda, cujus erat etiam seipsum perstringere, uti traditur in *Qualitatis conjectura* n. 2, *Quem vero laudat, qui seipsum semper vituperat?*

(463) Construe: Loquacitas ejus ne improvide considerata, uti et qualitas morum ipsius, fefellerit sane plurimos. Fateor eum magis viguisse intellectu, quam arte, et magis exercitio quodam scribendi, non vero copiose dicendi quæque, quam privilegio sciendi plura; quem exploratio curiosa priscorum magis, quam præcepta ipsa artis docuerint dictare. Pauca didicit a magistris: plura magis per se comparando præsumptione temeraria didicit, quæ alii vix percepissent a præcipuis doctoribus maximo labore. Unde quidam sapiens et pariter religiosus, ne scientia inflatilis (ut Apostolus præmonuerat) minime subnixa charitate subverteret illum, relectis quibusdam opusculis ejus ait, in eo magis vigere gratiam, quam sapientiam; et videtur magis mirandus quam laudandus. Miranda potius et prædicanda misericors gratia, quæ utique non deserens deserentem sese, contulit talia tali deserendo, qui nimirum erat deserendus. Ubi puncta notavimus, in ms. additur, non deserendo deserens, quæ cum videantur præcedentibus repugnare, perperam inserta putavimus.

(464) Locus implexus valde, et forte etiam corruptus, nisi sic explicandus credatur: Nam (ut et id est etiam, tetigisse aliquid de moribus ejus non sit aut lacerasse, aut potius prædicasse) quid boni magis idoneus fuerit dicere, quam facere is, cui utrobique (nimirum tum in dicendo, cum in faciendo) subser-

A subservierit cui ea utrobique simulatio voluntatem [*f.*, voluntatis], certius quæ ademerit spectantibus de se omnino judicium? Nam cum ad vitanda magis eum impulerit impatiens fragilitas, quam alliciens ipsorum [*subaudi* vitandorum] sæpe voluptas; ab agendis vero inefficax potius avocarit ignavia quam probitatis, ut ita eam vocare liceat, obedientia; irasci visus fuit sæpe lætissimus, lætus item maximum intus celavit sæpe dolorem. Dabat non rogatus impatiens rogari, ignotum sæpius odium quasi retinens læsus; multaque in hunc actitaverat (465) deprehendi perdifficilis modum. Forte beatus, si monachum, ut monstrat, efficeret habitus, nec ab fuisset Laubiensi unquam cænobio, si constans fuisset in voto. Ingenuitas (466) illi fuerat ea, quam magis, ut fertur, commendaverat antiquitas, quam præsentaret affinitas. Cujus (467) non approprians intempestivitas, sed proximans ævi afferre cœperat, ista dum conderet, maturitas canos. Do ad summam (468): præ reus cavillatoribus pene exstiterat, exemplo si non aliquis nocuisset innoxius, aut non profuisse foret par nocuisse; ultram vero in partem ita, ut dixi, erat ambiguus, vix cogitari juste æstimationis ejus ut valeat status. Levissimis nam (469), animosus multorum opinione cum esset, ita moveri fuerat [mirum dictu!] suetus, ad maxima ut esset ferenda mire quietus. Nullus ergo eum his, quos visus est imitari, componat, ne *Væ 222 qui dicitis malum bonum, et bonum malum* (*Isa.* v, 20), sibi a propheta clamari non immeritus audiat. Rursus quod probe egit, laudo, ne quis momorderit dente, ne *Parvulum occidit invidiu* (*Job* v, 2), Job beatus illi videatur opponere.

vierit ea simulatio voluntatis, quæ omnino ademerit spectantibus certius judicium de se?

(465) Id est, et actitaverat multa in modum hunc, perdifficilis deprehendi, videlicet, unde erat perdifficilis, qui intelligeretur.

(466) Construe: Ea ingenuitas illi fuerat, quam magis, ut fertur, commendaverat antiquitas, quam præsentaret, affinitas; id est erat illi ingenuitas, quæ cum antiquitate utique generis et majorum illustrium jungebatur, quæque commendabatur ob ejusmodi antiquitatem generis magis, quam ob viventes affides, quia forte, dum hæc scripsit, carebat magni nominis et potentiæ affinibus. Ut fertur, inquit; quemadmodum in *qualitatis conjectura* num. 2, eum a Veronensibus frequentius dictum fuisse nobilem ipse cavillator non obscure significat. Vide quæ in *Vita* adnotavimus, § 1, n. 3.

(467) Corrigendum videtur cui. Construe vero: Cui non intempestivitas approprians, sed maturitas ævi proximans cœperat afferre canos, dum conderet ista; qui nimirum dum hæc scripsit, non intempestive, sed ob ætatem maturiorem cœperat canitiem induere.

(468) Construe: Do ad summam: pene exstiterat reus præ cavillatoribus, si non aliquis innoxius nocuisset exemplo, aut non profuisse foret par (id est foret idem ac) nocuisse. Ultram vero in partem ita, ut dixi, erat ambiguus, ut vix valeat juste cogitari status æstimationis ejus.

(469) Construe: Nam cum esset animosus opinione multorum, ita (mirum dictu!) fuerat suetus moveri levissimis, ut esset mire quietus ad ferenda maxima. Nullus ergo componat eum cum his quos visus est

5. Major cæterum (470) fuerat istius forte qualitas libelli, præcisus, jam peracta uti succiditur (*Job* vii, 6) tela, ni fuisset, jam fati statim ut comperuit obitum Rodberti, quem tamen falsus rumor ante prætulera. Quod et iste initio proœmii satis mordaciter tangit, et in fine apertius prodit. Exempla vero de Tullio, Marone, Horatio, diversis atque poetis ea magis suo operi necessitas eum compulit indere, quod hodierni (proh nefas!) temporis omnes, ut et ipse, magis siliquis, lutosarum sunt quæ pascuæ suum, quam conviis delectantur, vita quæ sunt feliciam animarum. Ut frequentiam igitur eis [subaudi libellis] acquireret (471). talia inseruisse probatur, lectorum, quia nec summis noverat attigisse labris quemquam sui similitum hujusmodi poculum; facile investigata sive quia cito vilescunt cælestis doni nectareum saporem, venenum hoc ni venenasset liquorem. Quam igitur simplicitas vera, prudentiaque displiceat mera, probant hujusmodi affectata; dum quis sapientior ut appareat, non ut sit, cæteris elaborat, interserens suis, ut iste, aliena, legisse tantum sese pluribus quo persuadeat multa; pannulos cum potius hoc sit artibus detraxisse, non ipsas artes habere, appetere gloriam, non sequi majorum. *O imitatores servum*, ait quidem nec mentiens, *pecus* (HORAT. l. i, ep. 19, vers. 19), carpsisse quos noster nec omisit Beotius. 223 Sibi igitur (472) inutiles, pernocii mea in hoc sententia omnibus, qui deceptos si quos reddiderint, aliorum efficiunt deceptores; qui scilicet particulas scientiæ aliquas meæ... minus proinde considerantes, totam aut maximam illius summam ipsis putant cessisse, et alios prædicando faciunt putare: quod interdicator nimirum mihi videtur quoque innuere, dum coram

imitari, ne non immeritus audiat clamari sibi a propheta: « Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum. » Rursus laudo quod probe egit, ne quis momorderit dente, ne beatus Job videatur opponere illi: « Parvulum occidit invidia. »

(470) Construe: Cæterum qualitas libelli istius forte fuerat major, nisi præcisus fuisset, uti tela jam peracta succiditur; præcisus fuisset, inquam, statim ut comperuit obitum Rodberti jam fati (seu jam memorati) quem tamen obitum rumor falsus ante prætulera. Eum quidem mortuum præfert paulo ante libelli finem num. 19 et 21.

(471) Explica: igitur probatur inseruisse talia, ut acquireret eis libellis frequentiam lectorum; quia noverat quemquam similitum sui nec attigisse summis labris poculum hujusmodi, sive quia facile investigata cito vilescunt (id est vilem reddunt) saporem nectareum doni cælestis, ni venenum hoc (exemplorum sæcularium) venenasset liquorem; quia nimirum scripta quantumvis cælestia non sapiunt, nisi inspergantur profanis exemplis. Erat in ms., terrenum hoc invenenasset liquorem, procul dubio mendose, ubi emendavimus venenum hoc ni venenasset liquorem. Sequentia porro, sic construe: Igitur hujusmodi affectata (seu nimio studio quæsitæ exempla profanorum scriptorum) probant, quam displiceat vera simplicitas, et mera prudentia, dum quis elaborat, ut appareat, non ut sit sapientior cæteris, interserens aliena suis, ut i:te interserit, quo tantum persuadent pluribus sese legisse multa: cum hoc sit detraxisse potius pannulos artibus, non habere

cæco prohibet offendiculum quemlibet ponere (*Levit.* xix, 14). Obtutibus namque quidlibet subjectum inefficax cernere, nescio an putari cæcum non esse. Quod Apostolum cum constet sedulo cavisse, (dum) neminem de se plus aliquid desiderat æstimasse, quam quod in eo videret, et ab ipso audiret (*II Cor.* xii, 6); horret, deceptissimus si quis peritum sese, aut nobilem, aut (quod multo iniquius est) justum, non existens, scriptis præcipue, quæ utique post mortem eo silente loquantur, mentiri et alios faciens, astruat, seque offendiculum ignorantia cæcis faciat ipsum obscurum, cum multo felicius foret, ut natum, ita latuisse defunctum, quam falsi rumoris laude perfunctum. Quo fit, ut simulatores peccare non desinant etiam mortui, dum sese post mortem quoque faciunt falso laudari. Sufficiat igitur istud de istius scriptoris scientia nec invidiose detractum, nec mendose superadjectum, ejus quod sit totius qualitatis atque conanimis argumentum.

Breviarium librorum suorum.

6. Sit igitur (473), ut capitulatim opusculorum retinemus ordinem, iste primus licet præfatio cæterorum, quantitas compellit tamen eum esse libellum. Volumen unum.

Sequitur qui dictantis continet duabus cum epistolis 224 fidem, quarum una Romanam fatigare querelis non desinit sedem, coepiscoporum altera gregem. Volumen unum.

Tertius querimoniam quibusdam cum epistolis habet regi delatam. Volumen unum.

Quartus duas continet tantum, Brunoni brevissimam, Rodberto satis prolixam, epistolas præsulibus. Volumen unum.

Quintus querimoniam Brunoni specialius, gen-

ipsas artes, appetere gloriam majorum, non sequi.
(472) Construe: Igitur inutiles sibi, et pernocii in hoc (mea sententia) omnibus, qui si quos reddiderint deceptos, efficiunt deceptores aliorum, qui scilicet minus proinde considerantes aliquas particulas scientiæ meæ, et putant totam, aut maximam summam illius scientiæ cessisse sibi ipsis, et prædicando faciunt alios putare: quod nimirum interdicator mihi videtur quoque innuere, dum prohibet quemlibet ponere offendiculum coram cæco. Namque cernere quidlibet inefficax subjectum obtutibus, nescio an putari possit non esse cæcum. Quod cum constet Apostolum sedulo cavisse, dum desiderat neminem æstimasse de se aliquid plus, quam quod videret in eo, et audiret ab ipso; horret (scriptor noster) si quis deceptissimus astruat sese peritum, aut nobilem, aut (quod multo est iniquius) justum, non existens talis, astruat, inquam, præcipue scriptis, quæ utique eo silente post mortem loquantur, faciens et alios mentiri; et si faciat seipsum obscurum offendiculum cæcis ignorantia, cum foret multo felicius latuisse ut natum, ita defunctum, quam perfunctum laude falsi rumoris. Quo fit, ut simulatores etiam mortui non desinant peccare, dum post mortem quoque faciunt sese falso laudari. Sufficiat igitur istud nec invidiose detractum de scientia scriptoris istius, nec mendose superadjectum, quod sit argumentum totius qualitatis, atque conaminis ejus.

(473) Igitur, ut capitulatim retinemus ordinem opusculorum, licet iste primus sit præfatio cæterorum, tamen quantitas compellit eum esse libellum.

ralitatem licet contineat, dedicatam archiepiscopo. **A** Volumen unum.

Sextus septimus, atque octavus ipsi sint licet invasori (474) legati; carpunt tamen multitudine Roberti mordaciter et breviter factum majoris Baldrici. Volumen unum.

Nonus (475) satisfacit humilitatis sub pallio in-
vectivæ, satis Brunoni propensus scriptor qui fuerat, sermone conqueritans lugubri. Volumen unum.

Decimus deceptissimum alloquitur gregem, pœnitentiæ indicens levamen. Volumen unum.

Undecimus conclusio est deliberativa (476), sententiis magna, sermonibus parva. Volumen unum.

Duodecimus est dialogus cujusdam pro negotio factus, ab ipso tamen non penitus alienus. Volumen unum.

7. Non hæc vero ideo est ordinatio compacta librorum, quod sicut in historiographis tractatoribus, poetis, cæterorumque compositoribus operum, continuati [f. continuatim] sint isti effectum, et ad sensum præcedentis sermo respondeat sequentis; sed unusquisque per se libellus (477), non servato componendi existens ordine; una tantum quia de re sunt omnes, diversa sed continentes, compositi, suum quisque illorum est locum sortitus; quos non continuitas orationis, sed copulavit continuitas rationis, tantumdem quoque latari, si qui primus, esset ultimus; qui quartus, esset octavus. Quod et dissimilitudo approbat eorum maxima, quod quidam scilicet illorum nil aliud nisi congregatio sunt epistolarum; quidam continuum, ut opuscula quorundam, obtinent statum; quidam illorum sensu atque materia continuante dividuam videatur sectionem habere; quidam vero sex linearum per sententias ideo est divisione discretus, quod auctor ejusdem versibus eum disposuerat, ut in Martiano, Fulgentio atque Boetio cernitur. . . . eadem ex materia sumptis pangere sententiis. Injurium sane

(474) *Invasorem* vocat Baldricum juniorem, qui sibi pulso in Leodicensem sedem fuerat subrogatus; majorem autem Baldricum nominat ejus patrum episcopum Ultrajectinum, qui eodem nomine appellabatur.

(475) Legendum videtur *Nono*, sicque construendum *Nono* libello scriptor, qui fuerat satis propensus Brunoni, conqueritans sermone lugubri, satisfacit in-
vectivæ sub pallio humilitatis.

(476) Etsi codex Laubiensis ex his duodecim voluminibus hoc in præmio indicatis primum tantum exhibeat, ac ex secundo solam præferat dictantis fidem; hoc tamen undecimum volumen, cui titulus *Conclusio deliberativa*, ex alio ms. Laudunensi vulgatum antea præmisimus. Idcirco autem in Laudunensi codice descriptum et inventum fuit separatim a cæteris, quia in eo Ratherii opera postremo Veronensis episcopatus tempore ab eodem vulgata continentur; tunc vero ille hoc opusculum Veronensi seditio pariter opportunum ratus, paucis sub finem additis separatim repetivit.

(477) Construe: *Sed unusquisque libellus* existens per se non servato ordine componendi, quia omnes sunt compositi de re una, sed continentes diversa, quisque illorum est sortitus locum suum.

(478) In isto nimirum libello, qui unam tantum

si cui videtur epistolarum congeriem ipsarum appellare libellum, vel unam quamvis earum sui prolixitate idem obtinuisse vocabulum; advertat in isto quidem Machabæorum librum (478), quem dicunt secundum, in cæteris apostolorum apud nos, Augustini, Hieronymi, Gregorii, multorum et aliorum epistolares consideret libros; apud sæculi vero scriptores Tullium, Senecam, Plinium ipsum quoque epistolares condidisse et appellasse libros, et osorum ut latratibus. contra ponamus satyrographis omnibus præferendum Flaccum Horatium; in libris quoque, qui prætitulantur ex Ponto, Nasonem Ovidium Potuerant cæterum dici fore (fuerat uti statutum) viginti; sed aliquantum cujusdam respectu curtati in duodecim et coarctati, rei sunt æstimatione unius, locutionis varietate duodecim appellandi atque tenendi. Prologus (479) vero iste primus dici et efficienda meruit, cum sit compositione ultimus, aliorumque instigati convicio est ipse responsio, demonstrans in cæteris, quantum eluceat auctoris eorumdem Phrenesis.

8. Fertur Nero, cum in eum generaliter omnis conspirasset senatus, ad unum, sibi quem putabat amicum, consulendæ salutis gratia misisse; quo venire nolente, rursus ad quemdam ejusdem conspiracy sibi inimicissimum, ut veniens eum necaret, direxisse, nolens utique spectante urbe universa, senatus ut sanxerat, ignominiose perire; quo etiam cunctante (Suet. in Nerone, n. 47.): *Modo nec amicum habeo, nec inimicum*, dixisse. Congruit exemplum sive mihi, sive meis satis libellis. Quia enim testante Scriptura (480): *Invidia hominis ad amicum et proximum sibi*; (Vere: non enim Indus Britanno, aut Francus invidet Partho:) sublatis omnibus, scripti quibus fuerant, pene judicio Dei contrariis (481), sola miseria, quæ caret invidia, residet; et videas sæpe. eum, qui infortu-

epistolam continet, advertere licet secundum Machabæorum librum, qui similiter ex una tantum epistola compactus est. Quoad cæteros vero, qui plures epistola complectuntur, exemplo esse poterunt apud catholicos apostolorum, Augustini, et aliorum Patrum epistolæ in libros distributæ, et apud scriptores sæculares epistolæ Tullii, Senecæ, Plinii, et, ut osorum latratibus os obstruatur, satyræ Horatii, et libri Nasonis de Ponto, qui epistolas præferunt.

(479) Construe: *Prologus vero iste et meruit dici primus efficiendo, cum sit ultimus compositione, et ipse est responsio instigati convicio aliorum, demonstrans, etc.*

(480) Sequentem textum in sacra Scriptura nulli invenimus. Quandoque vero Scripturæ nomine dicta alicujus sapientis scriptoris allegari solent, ut patet inter cætera ex regula S. Benedicti, cap. 7, grad. 2, humilitatis: *Idem dicit Scriptura: Voluntas habet pœnam, et necessitas parit coronam*; et ex S. Valerii dictis de Generibus monachorum, cap. 3 Concordiæ regularum a Benedicto Anianæ abbate allatis, ubi hæc leguntur: *Scripturæ testatur, quod omne peccatum, quod remissus indisciplinatusque admiserit frater, ad negligentem protinus revertatur seniore.*

(481) Nisi in vocem *contrariis* mendum irrepsit,

niis condolet quorundam, eorum minus tolerare A
persæpe fortunas. Vos, o neniæ, omnium licet affectetis favorem, nec ipse dignabitur, credo, nostri perintimus licet A. L. D. saltem attingere, quid vel intus pretiosi contineatis, tituli offensus indignitate, videre, obscura sunt nimium, inquit; aliter superbum nostra judicans vituperare, quasi aliquis, teste Augustino, inveniri valuerit unquam scriptorum, qui ita potuerit, loqui, ut ab omnibus æque valeret intelligi; inferente, quod magnifice atque salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas modificaverit suas, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Quæ utique obscuritates eo minus sunt oculatis adversæ, sunt quo magis arcani fida (teste Boetio) dignisque solummodo colloquens custodia: fieri etiam posse, imo id semper accidere (idem non silet Augustinus in libro qui de Ecclesiæ titulatur moribus (l. 1, c. 1) ut multa indoctis videantur absurda, quæ cum a doctioribus exponuntur, eo laudanda videantur elatius, quo abjectius aspernanda videbantur, et 227 eo accipiantur aperta dulcius, quo clausa difficiliter aperiebantur. Unum igitur (482), ut infinita dimittam, qui ob quædam minus aperta cætera judicat refutanda, me vellem saltem doceret, quare a Domino quidam in Evangelio legatur dilectus, qui non fuit ad sequendum electus (*Marc. x, 21, 22*); aut quid evangelistam hoc pertinuerit tam studiose notare. Quid autem ex nostris præter cætera ad obscuritatem quoque huic, quod præ manibus habetur, conferendum potest videri, hoc est præfationi super arithmetica nostram jam fati Boetii?

9. O detrahendi æmulatio semper avida (483), et, si deest facultas, non vacandi saltem, aut minus valendi, quæ monstrantur, intendere, causas indesinenter afferre parata!

subaudiendum est *miseriæ*, ut sensus cum sequentibus probe cohæreat. Ratherio enim e Leodicenses sede expulso sublata indicantur bona *contraria miseriæ*, id est dignitatem, redditus, favorem principum, etc., pro quibus vindicandis libellos ejusmodi scripserat. Hæc bona invidiam et inimicos ipsi pepererant. Nunc autem his bonis spoliatus sola miseria illi supererat, ex qua sicut nihil metuebat invidiæ, ita nec inimicos verebatur. Hinc explicari aliquatenus potest, qua ratione Neronis dictum, quod præmisit, sibi vel suis libellis congruat. Hi nimirum inimicos, a quibus legantur, non inveniunt, cum auctor miseria oppressus nullos invidos et inimicos haberet. De amicis autem in sequentibus loquitur, quæ sic construenda sunt: *Vos, o neniæ* (suos libellos intelligit) *licet affectis favorem omnium, nec ipse A. L. D. nostri licet perintimus, offensus indignitate tituli* (Phrenesis) *dignabitur saltem attingere, vel videre, quid pretiosi intus contineatis, inquit: Sunt nimium obscura; aliter judicans superbum vituperare nostra; quasi aliquis scriptorum, teste Augustino, valuerit unquam inveniri, qui ita potuerit loqui, ut æque valeret intelligi ab omnibus, inferente* (eodem Augustino) *quod Spiritus sanctus magnifice atque salubriter ita modificaverit suas Scripturas, ut occurreret fami locis apertioribus, detergeret autem fastidia obscurioribus.*

(482) Construe: *Igitur qui ob quædam minus aperta judicat cætera refutanda, vellem doceret me saltem unum (ut dimittam infinita), quare in Evan-*

Urit, ait, fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas, extinctus a ambitur idem.
(HOBAT., l. II, ep. 1, v. 13).

Noverit sane eorum tam improbator, quam factor, neglector, quam lector, nullos in re, quam sumpsimus, agenda invenire moderni temporis se posse calamitosis utiliores episcopis libellos; nec adeo tamen cæteris quoque artibus atque utilitatibus expertes, ut non valeat de quibusdam difficillime alio inveniendis promptissima in eis, nisi desit studium, quoque inveniri doctrina. Cui enim episcoporum capessendæ victoriæ canonico in certamine quovis contra adversarios copiose non ferunt ista suffragium? Non tulisse, fateor, valebit usquam gentium quod est, si aderit certe, hoc uti et obscure dicam, librorum. Facessat ergo nodum in scirpo quæritans putam ignorantiam persæpe fingens invidia, nosque cognoscat obscure quædam meis serio posuisse, quæ tamen dilucidare actutum valebit, si constructorem industrium ac studiosum habebit. Excepto quippe quod materiæ ignorantia plerumque, ut in cæteris libris, hic reddit intelligentiæ difficultatem; constat eum 228 construendi fore prorsus ignarum, nostrum diffitetur qui se intelligere. . . . dictatum; ignorare se quoque fatetur, quid sunt penitus climax (484), syrma, et parenthesis, qui hæc observare nostris nescit in libris; frustra etiam sibi arrogat latinitatem, ad talia qui capienda deesse sibi conqueritur facultatem.

EXPLICIT PROCEMIUM.

INCIPIT LIBER QUI PHRENESIS DICITUR.

C 40. Phrenesis, quam sic et appellare, et appellandam cæteris insinuare, vobis cum reverendo eoque perimmuni a vitio placuit vestræ adversum me partis non modo fautore, sed et consignifero (485), acie quamvis diversa, Baldrico, Domine, pauillum digelio legatur quidam dilectus a Domino, qui non fuit electus ad sequendum, aut quid pertinuerit Evangelistam notare hoc tam studiose. Quid autem ex nostris auctoribus ad obscuritatem quoque præter cætera videri potest conferendum huic operi, quod habetur præ manibus, hoc est præfationi nostram jam fati Boetii super arithmetica?

(483) O æmulatio semper avida detrahendi, et si facultas desit, parata semper afferre causas saltem non vacandi, aut minus valendi intendere quæ monstrantur!

(484) Climax hoc loco tropice gradationem innuit: sirma vero, quod de sermone tragico quandoque acceptum legitur, orationem magniloquam apud tragicos usitatam significare videtur.

(485) Rodbertum archiepiscopum Trevirensis alloquitur, cui *consigniferum* in sui debellatione appellat Baldricum seniore: Ultrajectinum episcopum, ut ex num. 2, proemii manifestum sit. Hi nimirum Ratherium, ut ibidem tradit, dixerunt phreneticum; et idcirco huic libro Phrenesis titulum præfixit. Construe vero: *Dirigo, Domine, pauillum phrenesis cujusdam, id est rivulum derivatum ex quodam magno quasi pelago querimoniarum ipsius: ut videretur vobis, si daretur crevisse (crevisse a cerno accipitur id est vos vidisse): Phrenesis, inquam, quam sic et appellare, et insinuare cæteris appellandam placuit vobis cum reverendo Baldrico et perimmuni ab eo vitio (phrenesis), non modo fautore partis vestræ adversum me, sed et consignif-*

rigo cujusdam, id est ex quodam querimoniarum A ipsius magno derivatum quasi pelago rivulum, vobis ut videretur, si crevisse daretur. Ineditum (486) sane nonnulla et minus, quædam etiam rusticus, correctus quam suo idem contineat loco, quem hac præfatione taliter commendo, libellus, habentem ea dirigi festinantia fecit, quod creber, falsus licet (præter id quoque quod disparari inimicorum ab insectatu citato ipse putaveram absentatu, excessu revelatos, vestro, opprimuntur qui fasce) nuntiare non destiterat nuperrime rumor, omine forsitan neque penitus vano; verum si est omen, divinanti quod tribuunt populo. Quorum tangat cæterum specialius actum. Vestro credens examini taxare facilitum, justane omni causa, an aliqua invidiæ, coærvata est ut quorundam malignitas, calumnia, B nulla personarum indere curavi vocabula. Nam neque latere 229 conscius facinoris valuit animum, si tale ut quid indidissetis vocabulum, qui videlicet tali tantoque in discrimine, dum mos sit quorundam ad aggerem festinare nummorum, phreneticus (487) vester ad auxilium elegit confugisse librorum; dum illi ad arma, iste ad armaria; illi ad copiam amicorum, iste ad iudicium præcepit ruit priscorum. Nec injuria (488) phrenesis sit, ut asseritis, ea, non omnia possumus omnes respondere a quodam, quem haud penitus ignoratis, utique dicta. Nam nec defuisse sibi copiam attenderat præviorum, quorum æmulari (Comici hoc ut pene asseram verbis [TERENT. prolog. *Andri.*]) negligentiam, quam istorum astutam maluit diligentiam. Filii sane sæculi hujus, Dominus ut asserit ipse cum prudentiores filiis lucis in generatione sua sint; non

fero, quamvis acie diversa. Concinnant hæc cum iis, quæ in eodem proœmii loco traduntur.

(486) *Ineditum* libellum vocare videtur pro nondum perfectum ita, ut edi in publicum mereatur. Construe et explica: *Ea sane festinantia fecit hunc libellum dirigi ineditum, et minus habentem nonnulla, quædam etiam habentem rusticus, quam idem libellus correctus, quem taliter commendo præfatione hac, contineat loco suo: fecit, inquam, dirigi libellum sic imperfectum, quod (præter id quoque quod ipse putaveram disparari, id est separari, ab insectatu inimicorum absentatu citato; Moguntiam enim accessit, ut a seditiosis sese subduceret) creber rumor, licet falsus, non destiterat nuperrime nuntiare omine forsitan neque penitus vano, revelatos fuisse excessu (id est obitu) vestro, qui opprimuntur fasce, seu potestate. Nuntiatum siquidem fuerat Rodbertum e vivis excessisse, ut in proœmio traditur num. 5. Omne, ait, neque penitus vano, si verum est omen, quod tribuunt populo divinanti.* Sequentia: *Quorum tangat cæterum specialius actum, alii felicius vel corrigant, vel interpretentur.*

(487) Appellationem scilicet *phrenetici*, quæ ideo a Rodberto indita fuit Ratherio, quippe qui phrenesi laborare visus est, dum in seditione, qua episcopatu periclitabatur, non confugit (ut aliis mos erat) ad nummos, ad amicos, ad arma, sed ad libros et studium priscorum. Hanc eandem ejus vocabuli causam iisdem prope verbis profert in proœmio n. 2.

(488) Id est, *Nec injuria sit phrenesis, ut asseritis respondere ea utique dicta a quodam, quem haud penitus ignoratis; Non omnia possumus omnes.*

(489) Construe: *Præconio concionantis tantæ dica-*

mirum, quotus si quisque vesaniam vobiscum deputet (*Luc. xvi, 8*).

11. Clementia regis, interventu cujus præcipue intererat archipræsulis, electione cleri et plebis, convenientia decretorum, exemplis nec modicis meliorum consensu canonum, iudicio atque consilio comprovincialium, præconio (489) tam splendide arduum Ecclesiæ super suggestum, celari quo nulli valeret utique factum, tantæ dicacitatis, vos uti fuistis, concionatoris, tamque suadibiliter concionantis, favore tam egregii cleri, tam copiosæ multitudinis, clangore signorum cum melodia hymnorum laudatus, constitutus, incardinatus, vacans vacanti Ecclesiæ episcopus, cur post omnia ita expulsus sit, invenire vecors (ejus) ut fuit assertio minime valuit. Ab amicis (490), imo ab eodem suo (quod fuit tunc silentium) ordinatore persuasus, fidens justitiæ, atque instituentium videlicet auctoritati, flagitando auxilium quid diceret, ille præcipue (ut asseruit vobis), cujus prædicata cuncto sæculo sapientia gnatonico cernitur quodam assentatu, 230 quam veritatis relatu vero; dixisse suppeditaret et firmissimæ stabilitatis, et charitas robustissimæ stabilitatis, nisi si forsitan actum aliquid esset contra libitum vestrum verbo aut facto ab ipso, qui sum hæc omnia recitans ego? Negligenti, crebro ut agitur, simplici tamen mente peccatum nam voluntatis in aliquo sinistra, excusare quod valeret omnimodis, est fassus reatu; id ut vindictæ severioris iudicio vestro cauterio perustum deleret ad purum; jureque post ut singulare vos patrocinium coleret, colendoque frui perpetim neque desineret, ita tamen ut gratuita, quæ plurispensia vobis alternantibus sciret in

citatis, uti vos fuistis, et concionantis tam suadibiliter super suggestum arduum Ecclesiæ tam splendide, quo factum non valeret celari ulli. Rodberti archiepiscopi concionem in sua ad Leodicensem episcopatum promotione in cathedrali Coloniensi habitam indicat, de qua in proœmio similia prodit n. 1. Circumstantias communis consensus enumerans, quas in *Conclusionem deliberativam* fusius explicat, affirmat se non posse invenire, cur post hæc omnia fuerit expulsus.

(490) Difficiliora sunt hæc atque sequentia, quæ num sic construenda sint, aliorum iudicio subjicimus: *Persuasus ab amicis, imo ab eodem ordinatore suo (Brunone) quod tunc silentium fuit, fidens videlicet justitiæ et auctoritati instituentium, quid diceret flagitando auxilium, ille præcipue, ut asseruit vobis, cujus sapientia cernitur toto sæculo prædicata assentatu quodam gnatonico, quam vero relatu veritatis: quid, inquam, diceret, et quid stabilitas charitatis firmissimæ, et charitas stabilitatis robustissimæ suppeditaret dixisse, nisi si forsitan [ms. formam] aliquid verbo aut facto actum esset contra libitum vestrum ab ipso, qui sum ego recitans hæc omnia? Nam mente negligenti, ut crebro agitur, simplici tamen, fassus est peccatum in aliquo reatu voluntatis sinistra, quod peccatum omnimodis valeret excusare, ut id perustum ad plura cauterio vestro deleret iudicio vindictæ severioris, et post coleret vos ut patrocinium singulare, et colendo non desineret perpetim frui eodem patrocinio, ita tamen ut minime misceret gratuita, quæ sciret plurispensia vobis alternantibus in hoc præsertim negotio, quod totum fas et necesse esset actitari respectu Dei solius.*

hoc præsertim negotio, quod totum Dei solius respectu et fas et necesse esset actitari, nomine miseret [f., nosceret]. Subjecta enim (491), ait, vestræque dissertissimæ paternitati non cognitionis, sed recognitionis causa delata sanctorum Patrum exempla, fore supervacaneum sua perspicacitate [f., perspicacitate] fatentur, cuilibet [l. cujuslibet] vestri similium, et qui recognitor atque servator sit æqui, aures inaniter fatigare: quibus dilucidatur legaliter undecunque assumatum, legaliter locutus, neque semetipso veniens, sed ab eo, cui est mittendi auctoritas, missus, collatum præsidendi quoque modo aliæubi pontificaliter suscepit quis si semel officium, indignum licet, salvo mittentis pariterque convenientium, ut ita fari audeam, statu (malivoli quanquam usque ad necem desæviant) loco aosse legaliter rursum, ordinis manente custodia, nullatenus moveri, ni forsan magis jura prævalent fori, quam sanctorum exempla; aut majoris auctoritatis est molendinum, quam pontificale officium. Illius namque provisor pelli nequit de semel accepta provisione, ni audientia præcedente, vicinorum sine murmure. Ad episcopum detrudendum hoc exemplo nullum [nullum abundare videtur], vis nulla requiritur; ratio, laus et vituperatio, **231** plebis consensus, et prohibitio legis partibus conveniunt æquis, paribusque proficiunt modis.

12. Super quo (492) Deum timentes, hominumque infamiam reverentes omnes, omnes, inquam, (ait prosequens), omnes, idem simultate omnimoda confidens posthabita, pro se quis dum facit, sibi que prospiciendo consulit, sensuros, tum præcipue vos, cui et major verum sapiendi, et, ne quid contra idem moliamini, potior est copia concessa cavendi more usitatissimo, ore, manu, corde: *Zelus domus tuæ comedit me* (Psal. LXVIII, 10), non rememoratuum dicere, ascensurumque ex adverso, oppositurumque murum vosmet defensionis pro domo Israel, ut stetis in prælio in die Domini (Ezech. xii, 6), et

(491) Construe: Etenim subjecta exempla sanctorum Patrum, et delata vestræ disertissimæ paternitati, non causa cognitionis, sed recognitionis, sua perspicacitate fatentur fore supervacaneum inaniter fatigare aures cujuslibet similium vestri, et cujuslibet, qui sit recognitor et servator æqui: quibus exemplis dilucidatur, si quis locatur legaliter (in officio episcopali) nec veniens a semetipso, sed missus ab eo, cui est auctoritas mittendi, semel suscepit collatum officium præsidendi pontificaliter alicubi quoquo modo, dilucidatur, inquam, eum licet indignum assumptum legaliter undecunque, nullatenus posse rursum legaliter moveri loco, manente custodia ordinis, salvo statu, ut ita fari audeam, mittentis, et pariter convenientium, quanquam malivoli desæviant usque ad necem; ni forsan, etc.

(492) Item construe: Super quo confidens, omnes timentes Deum, et reverentes infamiam hominum, omnes, inquam (ait prosequens) omnes sensuros idem posthabita omnimoda simultate, dum quis facit pro se, et prospiciendo consulit sibi; tum præcipue vos sensuros idem, cui concessa est et major copia sapiendi verum, et copia potior cavendi, ne quid moliamini contra idem, quod omnes sensuri sunt, cavendi, inquam, more usitatissimo, ore, manu, corde.

A hoc utique ad aquas contradictionis (Deut. xxxiii, 8; Psal. lxxx, 8), ubi probari vestræ valeat firmitas devotionis. Hujus spei fiducia oppido animatus perincongruum judico suasionibus fatigare aliquem vestrum, cum mordacissimam vos noverim Alexandri papæ satis nosse sententiam dicentis: Quia si quis se ab auxilio talium subtraxerit, non sacerdos, sed schismaticus judicabitur. Institutionis (493) quippe indignitatis, non se tamen ultro ingerentis, sed præcipienti obedientis ista sunt suffragia meæ, quæ sacratissimis manibus taxanda committo vestris, vos ut neminem episcoporum, qui causæ adfuerit, per Dominum contestans eorum cognitione fraudetis, sed nequa occasio non me defendendi adesse valeat, ostendendo omnibus propaletis. Hic sanctorum insanus Patrum, Antheri videlicet, Calixti, atque Gregorii ex decretis, sanctorumque non paucorum se legaliter vacanti inthronizatum Ecclesiæ astruere laborans exemplis, ea postquam subter inseruerat, adjecit: Esto aliquis legaliter factum inficiari nullo modo valens, infectum rursus fore criminis alicujus oppositione velit vera falsave; hæc sunt, quibus innitor, Deo gratias, iterum patrocinia; sed ignoro, sint utrum aliquid profutura: sunt enim tempora (proh nefas!) legem non admittentia. Cumque sanctorum Patrum sanctionibus **232** se incardinatum, vestri præcipue (494) præconio, innegabiliter probavisset: atque constructo ab eisdem, papa ut ait Telesphorus, se quasi circumvallasset (ita prosequitur) muro, vestri vero item inchoans a præconio; runt ut doceri non indiget antistii vestri sacra prudentia) hujuscemodi perplura per sacratissimas divini dogmatis campos dispersa, et facillime, si necesse fuerit, invenienda: sed sufficere credimus ista, nec commemoranda quoque ipse nisi cui rex Babylonis oculos Sedecie regis Jerusalem eruit in Reblatha (Jer. xxxix, 6), quæ interpretatur multa hæc, quam sese (Gregorio novimus docente [in Job. l. vi, n. 37]) immoderatam, Stygium

(493) Construe: Ista quippe sunt suffragia institutionis indignitatis meæ, non se tamen ultro ingerentis, sed obedientis præcipienti, quæ suffragia committo taxanda sacratissimis manibus vestris, contestans vos per Dominum, ut non defraudetis eorum suffragiorum cognitione aliquem episcoporum, qui adfuerit causæ, sed ostendendo ea omnibus propaletis, ne qua occasio non valeat adesse defendendi me. Hic insanus (id est phreneticus, uti ab adversariis appellabatur) laborans astruere se legaliter inthronizatum vocanti Ecclesiæ ex decretis sanctorum Patrum, videlicet Antheri, Calixti, atque Gregorii, et exemplis non paucorum sanctorum, postquam saltem subter inseruerat ea (decreta et exempla) adjecit: Esto aliquis nullo modo valens inficiari legaliter factum, velit rursus fore infectum oppositione vera, vel falsa criminis alicujus; hæc sunt patrocinia, quibus Deo gratias iterum innitor; sed ignoro, utrum sint aliquid profutura: sunt enim tempora, etc.

(494) Rotbertus scilicet archiepiscopus Trevirensis, quem hoc in opere alloquitur, Ratherium in ordinatione, seu promotione ad sedem Leodicensem e suggestu Coloniensis Ecclesiæ laudaverat, ut ex num. 1 proœmii intelliges.

Phlegethontis quæ trahit non fabulose irretitos ad barathrum, hujus sæculi curam; et ideo (proh nefas!) quibusdam contigisse, ut *videntes non videant, et audientes non intelligant*, ut merito valeat ipsis aptari quod de illis dictum est, qui *averterunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum* (Dan. XIII, 9). Quos per vestram conveniri ita optamus sollicitudinem, ut non indigeant psalmographi voce tam terribiliter eis ut dicatur, moneri: *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum, nequando rapiat, et non sit qui eripiat* (Psal. XLIX, 22).

13. O vesana phrenesis! o phrenetica prudentis juxta arbitrium vesania! tuas deplorare non suffereis miseras, et Sedeciae regis ante annos jam plus mille juste inflictas planxisse non pudebat socors erumnas. Sed visa est forsitan tibi, neque in hoc phrenetica penitus, desipuisse lascivia: sed multos cum Gregorio hodierni temporis Sedecias, non istum tantummodo deploravisse; unde et quibusdam ejus exemplo (prosecuta es) misere contigisse, ut videntes non videant, et audientes non intelligant, quorum profecto cacumine virum tibi est contingere quivisse, ut tam perspicuo (495) divinæ legis renisu tam nequiter expulsus, solemniter inthronizatus qui fuerat, et non ab aliis, sed ab eisdem suis incardinatoribus, sibi legaliter credito, deplanxisse quem tantopere cæperas, fuerit præsulatu. **233** Sed miranda, cui loquebaris, si tamen probitatis ei quidlibet inerat, talibus molliri non valens duritia. Mirandus potius, phrenetice, qui talia tali dicebas, ignarus utique, quod surdo illi fabulam narrares, elegerat qui potius (de cupido et invido noster uti narrat mytographus) propriam in loco non solum negligere, sed, ut tibi videbatur, penitus pessumdare animam, quam restitutionem tolerasse, nedum elaborasse, ipsius juxta sensum, insanissime, tuam; nisi forte inescare præconiis avarum gestiens laudis, augustæ

(495) Construe: *Ut tam perspicuo renisu legis divinæ ille, qui solemniter fuerat inthronizatus, tam nequiter fuerit expulsus præsulatu sibi legaliter credito, quem cæperas tantopere deplanxisse; et expulsus fuerit, non ab aliis, sed ab eisdem incardinatoribus suis. Sed miranda duritia non valens molliri talibus, si tamen quidlibet probitatis inerat ei, cui loquebaris. Mirandus potius es phrenetice, qui dicebas talia tali, ignarus utique quod narrares fabulam illi surdo, qui (ut mytographus noster narrat de cupido et invido) elegerat non solum negligere in loco, sed, ut videbatur tibi, penitus pessumdare animam propriam potius, quam tolerasse, nedum elaborasse restitutionem tuam, insanissime juxta sensum ipsius; nisi forte gestiens inescare præconiis avarum laudis, inductus hujusmodi sententia satis lepida Aurelii augustæ recordationis: sæpe quilibet, etc.*

(496) Item construe: *Dum destinabas legatum ad illos, qui fuerant obliti Dominum, ipse sedulus metueret oblivisci præceptorem Dei, et adverteret, se, uti et illos, posse rapi improvise, unde nullatenus valeret eripi a nemine, ni cavisset.*

(497) Construe: *Sed pernimum facile est videre, unde (Rotbertus Trevirensis) conceperit odium tantum (in voce callidorum mendum latere videtur) contra te, nam minus idonei (reus inepti hominis) est*

recordationis Aurelii lepida satis inductus hujusmodi sententia: *Sæpe quilibet bonus dicitur, non quia sit, sed ut admoneatur ut sit*, more illorum, qui fraudulentos sua de industria commendant, quo scilicet dum sibi considerant fidem ab eis haberi, vereantur fraudis infamia ipsi notari. Dum [f., ad illos] illum destinabas (496), Dominum obliti qui fuerant, legatum, oblivisci ipse sedulus Dei metueret præceptorum, seque improvise, uti et illos, posse adverteret rapi, a nemine, ni cavisset, valeret unde nullatenus eripi.

14. Videre sed facile pernimum est (497), callidorum tantum unde contra te conceperit odium; latentia nam rimari, minus idonei. Ut te illius, ita illum tuam in te, quam te odisse potius autumant, cum insolentia loquacitatem: utque Demosthenem Tullio [Demostheni Tullium, et *supple* eloquentiam] præripuisse quidam asseruit, ne primus ipse, ne solus esset orator; vos ventoso satis decertavisse non absque invidia . . . elationis ultrice justissima, stultitiæque accusatrice verissima bello. Inter superbos enim sunt quia jurgia semper, re si fuissetis, ut vestrum quidam dici ambibat, dissentire ab invicem (natura quia similibus divortium denegat) nullo modo poteratis. In quo tamen ita ille visus est, ut in omnibus, vicisse, quod cum te infulatum desiderato diu, ut ipsum latere nequivit, quo tumebas, deturbasset episcopi solio, reverentiam tibi venerandi omnibus ipsius detrahere conaretur quoque officii. Nam publico te quemdam resipiscentiam etiam dedignantem dum excommunicasse pro sacrilegio, ipso coram, fama narrasset; nil curandum tua audacter de excommunicatione clamavit alieni. Quod utique eum dixisse, si tuæ, uti tu tibi, conscius **234** qualitatis fuisset, mirari adeo valeret. Dealbatum sed foris non minus quam intuentes fallere consuevit; tu eum lutebas sepulcrum introrsus; ac turpis, speciosus pelle decora (cujusdam ut continet satyra)

rimari latentia. Ut autumant te odisse cum insolentia loquacitatem illius, ita autumant illum odisse in te potius loquacitatem tuam quam te: et ut quidam asseruit Tullium præripuisse (eloquentiam) Demostheni, ne ipse esset primus, aut solus orator; autumant vos (de eloquentia) decertavisse bello satis ventoso non absque invidia ultrice justissima elationis et verissima accusatrice stultitiæ. Quia enim jurgia semper sunt inter superbos, si re fuissetis [subauditur forsitan eloquentes], ut quidam vestrum ambitio dici (Rotbertus affectasse dicendi peritiam traditur in proœmio supra num. 2.); nullo modo poteratis dissentire ab invicem, quia natura denegat divortium similibus. In quo tamen (bello) ita ille visus est vicisse, ut in omnibus vicit, quod cum deturbasset te infulatum solio episcopi diu desiderato (ut nequivit ipsum latere) quo solio tumebas, conaretur quoque detrahere tibi reverentiam ipsius officii venerandi omnibus. Nam dum fama narrasset, te excommunicasse quemdam etiam dedignantem resipiscentiam pro sacrilegio publico; narrasset, inquam, coram ipso; audacter clamavit nil curandum de tua excommunicatione alieni (forte lata in alienum, seu non subditum). Quod utique adeo valeret mirari eum dixisse, si fuisset conscius qualitatis tuæ, ut tu tibi conscius es. Sequentia mendosa alii corrigan, si possunt, et explicant.

animus illi et qualitas fuerat tua. Mirum enimvero tam abruptum te contra intus, ut dixi, quæ nullatenus viderat, quod est ausus proferre iudicium, contra intus dicentem quoque auctoritate Christi Apostolum [l. Psalmistam]: Sedensque adversus fratrem loqui, et adversus filium matris suæ (circumstantem utique populum) hujuscemodi ponere scandalum (Psal. XLIX, 20); teque ideo non esse episcopum, quia episcopo pulsum; dum culpam juxta Aurelium non faciat vindicta, sed causa; pœnaque rerum absolutio sit quædam ipsorum; nam, ut festive satis ait Isidorus, non qui accusatur, sed qui juste et legaliter vincitur, reus est.

45. *Si dereliquerint filii tui, promittit Dominus David, et utique manu forti, legem meam; visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eo (Psal. LXXXVIII, 31-34).* Idem et Malachim numero sed continet singulari, *Si inique, inquam, aliquid gesserit semen tuum, arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum; misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstulit a Saul, quem amovi a facie mea (II Reg. VII, 14):* ut inter ordinaria reipublicæ (498), et sacrata intelligas sit quanta distantia Ecclesiæ, et quam inter se differant Deus, qui tribuit ipse, et quos miseri sæpe conferre valent (id est ubi ipse permittit) honores; vel, ut hoc verbis pulchrius referam Augustini, quam omnia terrena cacumina temporali mobilitate nutantia, non humano usurpata fastu, sed divina gratia donata celsitudo transcendat. Sit quod potest censere quivis [ms., cuivis], inanis utrum præsulatus esse debeat umbra, et sine honore nomen, an aucto-

(498) Explicia: *Ut intelligas, quanta distantia sit inter ordinaria reipublicæ, et sacrata Ecclesiæ, et quam differant inter se Deus, qui ipse tribuit, et honores, quos miseri sæpe valent conferre, id est ubi ipse permittit; vel (ut referam hoc pulchrius verbis Augustini) quam celsitudo non usurpata fastu humano, sed donata gratia divina transcendat omnia terrena cacumina nutantia nobilitate temporali.*

(499) Id est: *vel ipse flagellis correcti benedicite nomen Domini cum animabus electis.*

(500) Construe: *Ne replicem infinita, fuerat quoque proprium sapientis perpendere, quod monuerint arulæ filiorum Levi Dei præcepto servatæ ipsis damnatis, et ut quid fuerit dictum: Movebo candelabrum tuum de loco suo, non penitus evellam.*

(501) *Sed opere pretium est considerare, quam lepida sit, præter id quod est etiam veracissima, et tibi percongrua, istiusmodi sententia cujusdam urbani non multum ignoti, etc.*

(502) Congrua et explicia: *Sed ut garrulitas libelli nostri jam maturet redire ad vestrum phreneticum, quis non judicet excedere omnem insaniam, quod licet fuerit episcopus, et causa non defuerit, ausus fuerit excommunicare archiepiscopum, quamvis excommunicaverit præinvasis, seu præreptis, etiam ab Evangelio verbis Dominicis, illis nimirum, ut credimus, verbis post pauca subjectis, Si offers munus tuum ad altare, etc., quæ quatenus excommunicationem non proprie, sed late sumptam continere dici queant, explicabimus notatione sequenti, ubi etiam quis fuerit ille archiepiscopus, palam fiet.*

(503) Licet nunc in hujus phrenesis proœmio libelli tantum duodecim memorentur, tamen initio

ritas quædam sequatur, quam ea consequentur valentia, quam magis efferat, quam opprimat terrenæ molis inopia. *Psallite Domino, ait et alibi, in tubis ductilibus; id est de flagellorum attritione productis: laudate Dominum, animabus vel ipsi (499) flagellis correcti nomen cum electis benedicite Domini.* 235 Non dissimulandum tamen, quod dum tuba producit, malleus hebetatur, ut inferentem, quem ferentem ejus illata noceat magis, credamus, injuria. Aurulæ quoque filiorum Levi Dei præcepta ipsis servatæ damnatis quid monuerint: *Et movebo candelabrum tuum de loco suo (Apoc. I, 6), non penitus evellam (500) ut quid fuerit dictum, sapientis perpendere fuerat ne infinita replicem, proprium. Lepida sed (501) quam sit, præter id quod est etiam veracissima tibi que percongrua cujusdam urbani non multum ignoti opere pretium est istiusmodi considerare sententia: Hic etiam nostris, ait, cumulus malis accedit, quod æstimatio plurimorum, non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum, eaque tantum judicat esse præmia, quæ felicitas commendaverit; quo fit, ut æstimatio bona prima omnium deserat infelices, itemque hoc tantum dixerim, ultimam esse adversæ fortunæ sarcinam, quod, dum miseris aliquod crimen affigitur, quæ perferunt meruisse creduntur.*

16. Sed (502) ut ad vestrum jam redire libelli maturet garrulitas nostri phreneticum, quis non omnem excedere judicet insaniam, quod episcopus licet fuerit, causaque non defuerit, archiepiscopum excommunicare quamvis præinvasis etiam ab Evangelio Dominicis ausus fuerit verbis. Quinto decimo (503) nam phrenesis juxta vos uti istius habetur libello, cum in cœnæ Domini festo, festivus quo nil

fuisse viginti, qui postea ad duodecim redacti fuerunt, inferius traditur num. 18. Hinc *decimus quintus*, qui factum hic indicatum exponebat, ad priorem divisionem pertinet. Cum vero præter hunc primum, et undecimum cæteri libelli, in quibus hoc factum plenius describebatur, interociderint; peculiare ejusdem facti circumstantiæ, quibus res clarior fieret, ignorantur. Indicatur hic memoratæ excommunicationis tempus et modus. Cum nimirum in die Cœnæ Domini archiepiscopus mulierum oblationes reciperet, phreneticus ille, id est Ratherius, fecit ei inferri, seu suggeri, forte per alium aliquem (neque enim Ratherius, qui debebat Leodici, in die Dominicæ Cœnæ ibi fuisse videtur, ubi archiepiscopus in sua ecclesia celebrata) fecit, inquam, ei suggeri istud evangelicum: *Si offers munus tuum ad altare, etc.* Quæ verba cum offerentem arcerent quodammodo a missa prosequenda, nisi prius cum fratre reconciliaretur; id tanquam excommunicationis cujusdam speciem auctor hoc loco prætulit. Excommunicatio ejusmodi ab episcopo in archiepiscopum inferri potuit. Is vero archiepiscopus Rotherus Trevirensis fuisse videtur, qui expulsionem Ratherii favorem præstitit. Cum enim ad hunc directus fuerit præsens libellus, eundemque auctor perpetuo alloquatur; ipsum respiciunt verba *reciperetis oblata, et istud inferri vobis.* Construe autem sic: *Nam uti habetur in libello quinto decimo istius Phrenesis juxta vos (quæ scilicet ex vestra sententia dicitur Phrenesis) cum in festo Cœnæ Domini, quod nil invenitur festivus sententia mea, reciperetis, uti moris est, oblata muliercularum; audacia ejus pariter phrenetica (rata forsitan quod, ut fama fuerat, indubi-*

mea invenitur sententia, **236** muliercularum, A moris ut est, reciperetis oblata; istud inferri vobis phrenetica ejus pariter fecit audacia (rata forsitan, ejus quod pulsione, fama ut fuerat, nacta [f., pacta] die tam solemni, anxietate quem omittebat haud plangere querela, induti fuissetis planeta:)] *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi manus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 23, 24). Hic, Domine, ambigo, cujusvis duorum mirari debeam amplius phrenesim. Esto enim ille dolore actus insanibat? Vestra, rogo, ubi sanitas fuerit; et ubi præsens, qui tam vobis fueratis ibi, Domine, absens. Viluerat merito mittentis sed æstinatio: pensari at debuit dominantis præceptio. Obtinere petentem prohibebat indignitas: obedire sed tibi tremenda cunctis compellebat majestas. Facere sed fortisan quod petebamini [l. petebatur] defuerat facultas. *Habe me excusatum* respondere... ut quid, rogo, nequivit humilitas. Ad cumulum quoque insipientis vobis ut morem [f., ex more] ita sæpe garrions, genera vesaniæ quasi affectatus multa jam perannorum currieula, dicacitatis ita favor desiperet vestræ [f., nostræ], ut evangelicum illud tam terribile tonitruum intellectuali nequissetis auditu sentire, et quod seipsum, læsus a vobis qui fuerat, moneret, adversum vos habere, et quia jure, quo ipsi deberetis præcepto Domini reconciliari, valuissetis **237** eo nisi explanante intelligere, istud e vestigio maturavit porrigere. Securus (504) alter ut queat esse salutis, mihi quondam dilectissime Pater, C morbi latentis periculum non celare quidem alicui, remedium tamen non præbere consilii, meum ne valeat esse, pristina vestri dominatus interdicit beneficentia. Me læso potius, quem quamvis [ms. quamve] graviter læseritis, reconciliari oportere, delata vobis modo evangelica monet legatio (505)

fuissetis planeta pro pulsione ejus nacta die tam solemni, quem haud omittebat plangere anxietate querela) ea, inquam, audacia fecit inferri vobis istud: Si offers munus tuum, etc. Quæ intra parenthesim clauduntur, ob rerum gestorum ignorationem perobscura sunt. et fortassis etiam mendosa, necnon interpunctionis incertæ. Forte pro *nacta*, si hoc participium referatur ad ablativum *pulsione*, legendum *pacta*, de qua scilicet pulsione *pactum*, seu deliberatum fuerit die tam solemni: neque enim *acta* legi posse videtur, cum si eo die pulso Ratherii acta fuisset, id est factio, non ex fama fuisset exploratum; ac præterea ea vi et potestate publica Ratherius pulsus fuit, qua Baldericus electus, vet ordinatus et in sede locatus, quorum neutrum tanto dici, in quo episcopi in suis cujusque ecclesiis sacra peragunt, nec ad electiones aut ordinationes conveniunt, congruit. Quid si *nacta* referendum credatur ad *fama*, quæsi hæc id factum *nacta fuerit*, seu detexerit? Quid si voces *die tam solemni* referantur ad *plangere*? Sed in re plane involuta et obscura præter fidem codicis nihil in vocabus emendandum credidimus, nec de sententia hujus parenthesis quidquam certi volumus affirmare.

(504) In ms. erat *securi alterius queat*, nullo sensu. Correctionem ex ingenio inductam suasit sententia; sic enim construe: *Ut alter queat securus esse salutis, Pater mihi quondam dilectissime, pristina benefi-*

A Facile prudentissimi ut estis ingenii, advertere valeatis, si dicente Scriptura: *Intellige proximum ex te metipso* (Eccli. xxxi, 18), vir [f., vigor] non desit animæ jure dominans vestræ, qui forte defuerat, cum *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum* (Psal. xlix, 22), quibusdam, qui scilicet averterant oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum (Dan. xiii, 9) per verum suggerere censui antistitium. Absit ergo (506, absit hoc indesinenter agere, adhuc qui non desinit, quod ab initio verbo utique, de cordibus hominum moliens evellere, quod minatur satagens levigare serpens ille antiquus.

17. Absit e diverso persuasor, hodie qui legitur, idoneus sermo utique apostolicus. Ascendite pontificale, quæso, æqui contra vos judicii tribunal... Stet coram verum non dissitens conscientia; et ex vestra meam taxare libeat mentem. Cumque (507) læsum me quidem haud leviter, interdictorem vero gravissime, sed quibus reconciliari valeatis, inveneritis unum quidem absentem, alterius præsentissimam majestatem; recurrite ad Gregorium saluberrime ita monentem: Debemus quippe ad eum, quem læsimus, quamvis longe positum mente ire, benignitate eum atque submissione placare. Quod si facitis, etsicuti nocuistis, ita me juvare disponitis; munus offerre Deo hac duntaxat ex parte licenter valetis. Si negligitis, *Funiculus triplex* quam difficile rumpitur (Eccl. iv, 12), experiri quandoque credo, et quod [scilicet funiculus] is fuerit, quo columbæ venalitas perturbata quondam Dei fuit de templo (Joan. ii, 15), sero licet potueritis [subaudi experiri]: quod ne contingat, per hodiorni ministerium festi vos adjurando commoneo. Si dedignamini mihi, reconciliamini Deo, cujuscunque medio resolidare gestientes factam per vos specialius **238** (et ut pace licet verum dicere vestra) omnino fracturam. Advertite sane namque (508), si placet, (potestis optime) quam

centia dominatus vestri interdicit (licet sequens maleficientia non desinat cogere) ne valeat esse mecum non celare quidem alicui periculum morbi latentis, non præbere tamen remedium consilii. Meliorem emendationem, aut constructionem si quis afferat, libentissime suscipiemus.

(505) Construe: *Legatio evangelica modo delato vobis* (id est verba illi Evangelii paulo ante recitata: *Si offers munus tuum* etc.) *monet oportere, me potius quem quamvis læseritis graviter, reconciliari læso.*

(Construe: *Absit ergo, absit serpens ille antiquus satagens levigare quod minatur; absit agere indesinenter hoc, qui adhuc moliens non desinit evellere de cordibus hominum, quod ab initio verbo utique evulsit.*

(507) *Cumque inveneritis me quidem læsum graviter, interdictorem vero* (id est Deum) *gravissime læsum, sed e duobus, quibus valeatis reconciliari, inveneritis unum quidem* (id est me) *absentem* (Moguntiam enim sese receperat) *alterius vero* (scilicet Dei) *majestatem præsentissimam; recurrite, etc.*

(508) *Sane namque advertite, si placet (potestis optime) quam aperte decretum Antheri papæ perturbet judicium loquacitatis vestræ, uti et omnis ejusdem auctoritatis longius judicium improvide abruptum contra me: cum scilicet judicatum fuit, Ratherium*

apertæ Antheri papæ decretum, abuptum me contra improvide loquacitatis vestræ perturbat, uti et ejusdem auctoritatis omnis longius iudicium. Nam cum benigne satis mei in causa præmississet, dicens: *Utrisque autem, id est et famem verbi patientibus, et episcopis necessitatem, quando inthronizantur in aliis civitatibus, non modica exhibetur misericordia. Negantes autem hoc, speciem licet pietatis videantur habere, virtutem ejus abnegant*; quasi in vos specialius inveheretur, coramque essetis, digito intentionis vobis (509) quasi porrecto, repente subintulit: *Nam in tali negotio prosapiam non agnosco. Si quis tamen sapientium, quos insipientibus tempestatis hujus procella sociavit aliis auctoribus, facinorum participatione maculatur splendor sapientis; etsi communionem criminum iucurrit, nescit tamen ducem se præbere peccantibus.*

18. Obedientissimum præterea ad omnia, quæ libuerit præcipere, me valebitis invenire, si quod justum esse nostis, plenissime exsequi non dedignamini; hoc dico in negotio juste. Talibus igitur namque protervis cum nullo rescripti remorsa fuisset responso licentia: in tantam (nam deteriores omnes sumus, Chremes ut ait) vesana libertas prorupit audaciam, ut viginti jam voluminum loquacissima garrulitate, quæ tamen inconstanti satis levitate in duodecim rursus conatur astringere, magnitudine pari ea gestiens coaptare, omnes non desinat infestare, illos præcipue, quos hic valebitis deprehendere, si non displiceat legere; nullius dignitati, nullius parcens, ut phrenesis merito a vobis vocata possit videri, potentia, patronam quæ non habeat probitatem, quamvis maximam nuper eorumdem [scilicet voluminum] fama sit eum oblitterasse partem, mansuetudine clementis regis cujusdam pro amore cogente; quod te tamen fecisse demens fateri non desinit. Quidquid non speraverat, jam quidem contigit, immaniter dolore [f., dolore], addidisse præterea ut iudicemini quasi calcaria spoute currenti; insolentissimam exhausisse, et ad carpentum quoslibet, vos præcipue, quodammodo provocasse videmini in hoc valde superbiam: quod, uti Festus 239 quondam Apostolum insanisse litteris putavit (Act. xxvi, 24), quod dixeritis eum [subaudi insanire litteris], longe aliter vos eumdem æstimasse cum sit' magis credendum.

19. Ah! sile, sile, rogo, sile; jam opposita nuntiatum nam deesse persona. Desine nummulos dilapidare emendis in pellibus, conducendisque tabellionibus. Insana vere procacitas tua phreneticoque tandem

e Leodicensi sede ejiciendum, propterea quod esset episcopus Veronensis, tametsi c Veronensis cathedra pulsus, eam amplius non obtineret. Decretum autem Antheri, quod sincerum tunc habebatur, ejusmodi iudicium contra Ratherium editum, minus æquum demonstrabat.

(509) *Vobis*, id est Rotberto, cujus insignis erat prosapia. Filium enim erat Theodorici comitis, et Reinildis e Fresonum et Danorum genere progenitæ, ac frater Mathildis reginæ, quæ Henrico I.

A dimisso tabulatu, threnico, beatus quod Job, die ululatu: *Verebar quod enim accidit (Job. iii, 25)*. Abiit nam, quem (510) insectabaris, et proh! minime reversurus abscessit, abesse quoque sortitus æternum. Clangor, eheu! manet ut iste signorum. Obiit, quam abiit; præcessit, quam abscessit. Nugigerulo nugi ipse nugas effundens, divinabas uti demens cum populo, insultaveris caveas mortuo dico. Ne fatigare, quæso, garrulitas inepta diutius nulli curanda dictando. *Quis leget hæc?* sed potius famelico resipiscens dic cum satyrico: didicit nam quia dives alit, ut conqueritur avarus, tantum mirari tantum laudare disertos plebeios affectaveris nequidquam rumusculos. *Denique non omnes eadem mirantur, amantque.* Mitte cunctorum favores inaniter quæso. captare. Son meledicas surdo, neve obloquaris sbsenti, alias sano probo, cæteris nec adeo inhumano pro tempore atque loco, tibi licet infesto. Clama sed potius, vociferare medullitus.

Incipiunt versus (511) ab eodem compositi,

20. Quid teneant intus nostri, si forte libelli Cura velit solers lectoris discere, sume. Dat studium, scriptor, socios quo vindice vero Concutiat, sternat, relevet, confortet, adunet, Soletur, recreet, animet, conformet, adornet; Ætna qui gravius tolerant, hen! pondus, amice. Ut sua nam stringit quemvis, vexatque cbiragra, Opprimet et gibbus sideris incongrue dorso, Maternas trux dilacerat ut bellua costas, Exstincti et vindex genitoris tentat haberi; C Haud secus interno sese infestare duello Abjurata Deo certat plebs dente canino, Mordendo alterutrum consciscens impia jura In caput et vertenda sumendum quis propriumque Velle Dei curans lymphata mente laborat, Ancillata Deo paveant quo corda maligno. Grandia parva docet stultus, dum quisque sinistra Componit dextris, distorta et recta fatetur, Alba nigris, quadrata rotundis, sæva benignis Mutavisse juvat, et carpere justa: beare His adversa, vehat sibimet quo tartareum væ Confundens natam Domini quod munere rectum Protulit, et firmis compegit nexibus olim Temporibus, quæ quisque suis proque ordine puchro. Constituit doctor debriatus nectare divo.

D Sic ruit in præceps decus et veneratione prorsus Ordinibus collata sacris et cœlitus, ac sic 240 Ephraim Manassen, Manasses infesta [Ephraim, Debellare simul Judam tenduntque parati

Germaniæ regi nupsit, et Ottonem regem genuit.

(501) In ms. mendose *que*. Respicit Rodbertum archiepiscopum Trevirensis, qui mortuus ferebatur dum hæc auctor scripsit: in ipsum enim hic liber lucubratus fuit.

(511) Num sequentes versus hexametri ita minus accurate, et pertubate fuerint scripti, ut a phrenetico effusi viderentur, Ignoramus. Sententia certe valde obscura et difficilis est, ut vix in fine aliquid eliciatur.

Agmine conserto, nullos habitare triumphos,
 Immemorés Domini civilia condere bella
 In se proprium gnari et torquere flagellum,
 Quos his nostra manus intactos linquere dum non
 Præstruit auxilium, tribuisse putabitur ingens
 Afflictis, iniquis inimica mente notarit.
 Dum recitat seseque magis quam nostra probarit
 Ridendum cunctis merito dum valdius ipsi
 Insanire libet, furias et cura ministrat.
 Ergo potens adsit in dextera, meque volentem
 Syrtes cum brevibus, Scyllam sævamque Carybdim
 Evitasse ferat miserens miserando juvamen,
 Inque sacras venerandi et dogmatis ocuis arcas
 Invenisse queam, prosit quod pluribus æque
 Hosce juvando levet, illos frenando retardet,
 Ne voluisse suum valeant complexse retenti.
 Ast oppressa diu perversis legibus, atque
 Fessa sacerdotum magnas hoc munere turba
 Concipiat vires; Domini de dogmate firmus
 Murus, et infractus maneat, Telesphorus ipse
 Structum papa pius nobis quem dixerat olim,
 Ipsa cohors nullum, nisi quem fregisse valeret,
 Cujus in auxilium constructus cernitur esse,
 Propulsum septis gemit: Ipse quilibet ergo
 Haud dignetur nostrum poterit quia certe
 Multa tulisse sibi percongrua seque juvare,
 His nisi defuerit, curet qui talia forte.
 Nam genus hoc hominum crebrescere solibus istis
 Constat, quos Dominus vertat, deposco, benignus,
 Præstet et oppressos gravius jam fasce levare.
 Dum mea jam videor specialius edere vobis
 O pars sancta virum, Domini sors atque ministra;
 Arma dedisse paro, quibus et sua jura tueri,
 Et sese vestrum valeat quis, præduce Christo,
 Victorem et monstrare malis dum perfidus illum
 Attigerit cuneus: vincet nam mox Deus ipse,
 Vincet et ipsa suo victrix constantia recto.
 Semper, et hæc comitata suis fautricibus omnes
 Infestos, nocuos, inimicos proterat hostes,
 Vincat, perturbet, mutilet, rogo, postulo, posco.
 Amen, sic fiat, reboent et cuncta reposco.

21. Parce, Deus, famulo (512), miserens miserescere
 [redempto,

Cum requie veniam huic pie dando piam.
 Nil mihi, nil quia sum tibi, sed peccasse probatur,
 Ut mactare velit, qui pecus alterius.
 Non pecudi nam, sed Domino reus ille tenetur,
 Lex habet in terris omnibus una simul.
 Tu solus veniam, tu solus ferre medelam,
 Si parcendo velis, mox potuisse clius [l. pius].
 Hinc te posco Deus tribuas obnixe rogatus,
 Liber ut astrigeras is queat ire vias.
 Porthmea contemnat felix, nec cura timentis

(512) Id est Rodberto archiepiscopo, quem, ut monuimus, vita functum fama retulerat.

(513) Baldricum episcopum Ultrajectinum intelligit, quem majorem Baldricum vocavit in titulo sexti, septimi et octavi voluminis. Vide proemium num. 6.

(514) Similiter in proemio num. 2, hunc Baldricum immunem dicit a phrenesis vitio.

A Dignum sorte tua torserit hunc aliqua.
 241 Lamas nec Erebi tangat, nigrasque paludes,
 Cerberus absistat, Gorgona despiciat,
 Nec Stygios innare lacus, aut tetra videre
 Tartara contingat, quem via dextra juvat.
 Nec Chaos, aut Phlegethon nigris habitacula mon-
 [stris.

Sint, quæ vel subeat, vel subeunda fleat.
 Scrupea Cocyti videat nec tesqua, jubeto,
 Cui patriam cælum spes fuit esse sibi.
 Eumenidum thalamos crevisse negato piorum
 Agmina conspiciat, se simul ac videat.
 Ilunc via tartarei vergens Acherontis ad undas
 Nesciat, hunc cælum norit, habere velit.
 Nil mea te noceant incommoda, commoda multis
 Quem struxisse ferunt, qui bona sola vehis.
 B Conformant magnis multa, et bene gesta loquuntur;
 His diversa silent, noxia ne superent.
 Quis faveas, rogo, solum, nec millia vincat,
 Sit pergrande licet, nil Deus officiat.
 Cunctivalens, præstare facis, ut velle favebit,
 Dextera nam dextras splendificante tua.
 Quamvis parva scient, vanescit nempe sinistra,
 Flammivorus boreas disjicit ut palcas.
 Hinc tuba terribilem sonitum insperantibus edens,
 Dum sua pro meritis præmia cuique dabit.
 Evasisse ferat discedite, si negat euge:
 Sors ea nam multos hæc habet egregios.
 Ne metuas pavens, ait, o grex, complacuit nam
 Te solio regni nobilitasæ Patris.
 Felix ille tamen, concessa qui benedictus
 C Sorte. Venite capit, est, erit, atque fuit.
 Crescens nempe suus sanctorum cuncta tuenti
 Ut numerus, meritum semper et ipse fuit.
 Hoc Deus immense audi, tu hoc pie munere nostram
 Haud frustrare velis connumerisque piis.
 Impetret hoc genitrix tua, Christe benigne, Maria:
 Exposcat cœtus huic veniam superus;
 Ætherias reseret valvas Petrus atque beatus,
 Tum sancti occurrant, suppetiasque ferant.
 Sic mea te vexat, sic, o Rodberte, Phrenesis,
 Sic, inquam, felix sis, rogat, ac frueris.

Item Ratherius contra Baldricum (513) invidum.

22. Pensitaverim sane cum sæpe, ut absente relicto 242 tecum agam, adhuc præsens, Baldrice, in edendis opusculis; quæ contra illum, vel, pro illo præcipue composueram. Nam te exceperat, quod immunis (514) ab illo, quo uter nostrum laborasse ferebatur, penitus fueras, id est phrenesis litteratoriæ vitio, nummis quam libris utique nitens, armis quam armariis, copia amicorum quam judicio priscorum. Tuum (515) ut exemplum Dei fuisse cernitur infor-

(515) In sequentibus ad finem usque ita multa occurrunt itentidem mendosa, ut nec probe intelligi, nec tute emendari potuerint. Sensus tamen præcipuus hic esse videtur. Optasset auctor se citius edidisse hosce libellos, dum Rodbertus viveret. Quosdam ex his quidem ipso adhuc superstite jam antea multis præsentibus legerat, aliisque legendos tradiderat;

dem necessitate, qua ordinem compellitur tenere, eadem compellatur, indignus quamvis, quæ eidem competunt, nisi tu aliter censes, ordini, agere. Nihil verius, inquis, æstimarem, nisi in concilio Neocæsariensi, can. 9, legisse contingeret, ut si episcopus, presbyter, vel diaconus corporaliter se deliquisse confessus fuerit, oblata non consecret, manens in cæteris officiis propter studium bonum. Non audeo concilio sancto refragari, præsertim cum idem audiam a Domino per legem quoque judicari: *Sacerdos, dum dicit, qui habuerit maculam, non offeret panes Domino, neque accedet ad ministerium ejus (Levit. xxi, 17, 18)*. Sed quare in concilio quis se talium non accusat? Si exercere quæ ordini congruunt, timet, et [et pro etiam] deponatur. Nimis quia durum est; ideo factorem, inquam, invenis nullum. Esto, si faceret quis, non sui hodie conscius statim, quod Pharisæis quondam de muliere in adultério deprehensa, sibi opponi timeret. Cum etiam incomparabilis omnibus, qui sub cælo sunt, Gregorius legatur talibus adeo pepercisse, ut Maximum, qui contra ejus interdictum super Honoratum a populo electum, militari manu per Simoniacam quoque hæresim episcopatum Salonæ civitatis invaserat, septemque annis excommunicationis ejus contemptor et rebellis exstiterat, in gratiam recepit, et episcopum manere permisit causa illata; quia sicut perseverantibus in culpa districtos, ita resipiscentibus ad veniam (535) nos decet esse concedendam benignos. Gravis conditio. Quantum 262 ad animam, inquis, de tali potest illud esse prædictum: *Immisit in rete pedem suum, et in ejus maculis ambulat (Job xviii, 8)*. Estne tamen aliquod remedium? Nullum, inquam, nullum, nisi Deus miseratioe solum; immisit enim, immisit maxime, si et ambivit. Sed quid faciemus? Clamantem de profundo desperabimus? Ubi erit tunc omnipotentia misericors: *Nolo mortem peccatoris (Ezech. xxxiii, 11)*, jurantis, et ex lapidibus homines facientis? (*Matth. iii, 9*), non poterit similiter facere de fure custodem, de latrone custodem, de mercenario pastorem, de lupo ovem, de mortuo vivum, de fetente suavissime redolentem, de ligato solutum, de immobili abeuntem? Longum est edicere quot vicibus istud habet patratum. Fac velle, videbis continuo posse. *Nonne, inquit, dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei? (Joan. xi, 40)*. Sed quam gloriam? resurrectionem utique

(535) Scriptum fuerat in apographo *non decet*. Correctionem non tam sensus persuasit, quam lectio ipsius epistolæ S. Gregorii lib. ix, epist. 81, ex qua

A pro mortuis interpellando, et ut valeant suscitari pulsando. Confiteantur, mortem hujusmodi absentatione divinæ custodiæ, negligentia merito contigisse, quod est mirum utraque dixisse: *Domine, si hic fuisses, frater noster nequaquam mortuus esset (Ibid., 42)*. Absit longius desperatio, adsit spei constans fiducia, posse quatrduanum mortuum fetentem, mole gravissima criminis consuetudinarii etiam obrutum ligatum, immobilem, post longam etiam dormitionem posse excitari, resuscitari, onus superpositum vincere, solvi, abire (537), valere. Videbis statim spiritu miserationis et precum fremere Christum, turbare seipsum; audies: *Veni foras (Ibid., 43)*, clamare; illum, quem desperabas, statim prodire, vivum se, quamvis ligatum, monstrare, non celare, confiteri, ut absolutus eat, id est, motibus rationis mores componat, præceptum audire, quatenus ejus resurrectionem alii pejus etiam mortui ad vitam redeant, et in Christum, id est, Salvatorem omnium credant.

20. Quid, inquis, si nil horum contingit, agere debemus? an ut vivum venerari, quem mortuum scimus? Nondum, inquam, ut istinc conjicio, quid venerari in quolibet debeas, nosti; quod Deus utique fecit, aut quod ipse sibi homo conseivit. Sed quia in istiusmodi cæcutis doctrina, magis et exemplis quam ratiocinatione te trahendum considero. *Super cathedram Moysi, ait, sederunt scribæ et Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere (Matth. xxiii, 2, 3)*, etc. Quod est aliter dixisse: Veneramini quod Deus contulit; tolerate quod faciunt non propter ipsos, 263 qui mali sunt, sed propter honorem quem perceperunt; qui utique eo bonus, quo a bono Largitore concessus. Da asellum vilissimum optimum vinum gestantem, vilescit asellus, amplecteris vinum; pretiosissimum anulum deformis gestat digitus sæpe, ad anulum ardet cupientis ambitio, digitum horret intuentis despectio. Dicis honorem, inquis, ideo bonum, quia a Deo concessus est, quid de illo quem Deus non contulit? Quis, inquam, ille poterit esse, Apostolo testante: *Non est potestas nisi a Deo? (Rom. xiii, 1)*. An vis aliud esse potestatem, aliud honorem? Sed imbecillis sine honore potestas, ac per hoc neque potestas: *Regnaverunt reges, inquis [l. inquit, et subaudi Deus], sed non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi; non ex me, inquam, id est, non secundum me regnaverunt, non recte, ut præcepi, egerunt, non cognovi, non laudavi, non approbavi; attamen regnaverunt me videntes*. Sed si tibi non valet persuadere, ut velis aliusmodi episcopos, quod Dei pietas vellet, nisi qualem depingit Apostolus dicens: *Oportet episcopum sine crimine esse (Tit. i, 7)*; quod, proh dolor! est rara hodie avis in terris; cogita Caipham, cui Petrus visus est obedire; quando tamen hoc diceret, quod

hunc locum Ratherius excerpit.

(536) Legebatur *pro peccando, mortuis: male*.

(537) Male in apographo *abisse*.

a cathedra Moysi non dissideret; cogita, inquam, non abest longius, heri lectum est: *Hoc*, inquit, *a semetipso non dixit* (Joan. xi, 51). Quid est a semetipso? a malivolentia sua, qua interfici Christum volebat; neque enim ideo Christum optabat occidi, ut gens tota liberaretur, quod secundum ejus malignitatem impossibile omnimodis erat, sed in presentia ejus de regno tolleretur. Licet vero talis esset ejus conscientia, verum fuit quod per eum cathedra Moysi protulit, sicut moventis est, quod reboat chorda; sic enim legitur: *Sed cum esset pontifex anni illius. prophetavit* (Ibid.). Et hic enim attende, *anni illius*, inquit; nunquid ita per Moysen mandaverat Deus? Minime. Ecce enormis indignitas, non est enim ista legalis, et tamen a Deo permissa, sed ab Herode nefando concessa potestas. Si vero permissa et a tali potuit prophetare, data a Deo quid potuerat agere? Utique plus, id est, et velle bonum dicere et posse, hæc autem solummodo posse. Nam non ideo gens liberata est, quia iste voluit; sed dixit, quia eum dicere sciendum, quod erat dignitas cathedre, fecit. Quem ergo indigniorem quæris? et tamen prophetasse audis, ut notes quanta sit vis potestatis, cujuscunque modi sit vita tenentis, quanta dignitas hujusmodi ordinis; et non nutare, quod ideo honorem bonum esse protuli, quia a bono Deo concessum, si permissa usque ad prophetandi valuit efficaciam potestas venire. Ut vero in aliquo tibi morem geram, notandum video, quod *non est potestas nisi a Deo* (Rom. xiii, 1) dicens Apostolus, hæc suspensione locum dedit subintelligendi et permissa et concessa; cum præsertim subintulerit, (358) *Quæ sunt, a Deo ordinata* 264 *sunt* (Ibid.); non ut Caiphæ illa inordinatissima, et tamen veneranda intentione, quam monstravimus supra: sed laboremus. inquam, et caveamus, ne frustra; tota enim ista allegatio index est indignitatis et miseriam meam, qua Scripturam trahere ad mei auxilium dum renitentem laboro, quod fieri possit, num [f., non quid] quid sit vel fiat enarro?

2f. Ne me igitur ultra decipiam, consteor, quia hæc omnivalens Dei possit misericordia efficere, ut mundum valuit de nihilo creare, si non fecerit, constat me cum mei similibus perditum omnimodis esse, et falsum nomen episcopi vel abbatis (539) non sine damnationis æternæ periculo ferre, etiamsi detur, ut olim Caiphæ, prophetare, a qua aliter nequeo prorsus liberari, nisi relicta vanitate penitus, quod Christi pietas tribuat, sæculi. Ferre enim, mirandum, quod valeo, dum contra me meique consimiles clamantem audio (figuraliter enim nil horum mihi disconvenire dolendus considero): *Qui habuerit maculam, non offeret paucis Domino, nec accedet*

(358) *Legabatur quæ a Deo sunt, ordinatæ sunt.* Syntaxim et lectionem Apostoli, quam et contextus sententia exigit, restituimus.

(539) *Episcopi, vel Abbatis*, inquit; quia RATHERIUS hoc tempore non solum erat episcopus, verum etiam tanquam Abbas alicui monasterio præsidebat, ut ex numero sequenti palam fiet. Confer etiam

A *ad ministerium ejus, si cæcus fuerit, si claudus, si parvo vel grandi vel torto naso, si fracto pede vel manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, si ponderosus* (Levit. xxi, 17-20); inter hæc autem in nulla ad Deum intercedendi saltem pro me fiducia familiaritatis deceptus respiro. Desperas, inquis, video, quare inaniter laboras! Nec despero, nec spero, inquam. Spero in Deo, despero de me ipso; et tanto magis in eo, quanto minus de me [subaudi sperare] debere considero. Despero enim, quia quod scio faciendum mihi, neque saltem incipio: non despero sciendum, si placuerit omnimodis Deo. Inaniter vero utrum laborem, nescio; quia et quid ad hoc sit [sit *abuudare videtur*] obtinendum adhuc laborem, non video. Si quid vero est, non illud, quod competit, est; sed illud, quod de rebellis, malo et fugitivo me protulisse superius, meminisse poteris, servo. Nam non amore Domini, non religionis, quam abnegavi, non loci, unde miser aufugi, postremo non desiderio vitæ æternæ, sed timore gehennæ, si facio unquam, facio; et si auderem dimittere, non facerem utique, ac pro hoc non possum cogitare quid Deo habeat de tali servo curare. Mihi enim ipsi vilescere me video oportere, cum etiam ab ethnico in mei lego sociorumque contemptu prolatum verissime: *Niderunt peccare boni virtutis amore*; dum me illosque peccare magis utique cerno timere, quam non peccare diligere. Est autem hujusmodi ratio. Si laicus fuisset, et de omnibus illis poenitentiam quærerem, ducenti sexaginta quinque anni si mihi indicerentur, a quo donarentur? Septuagenarius (540) jam quid eram acturus? Dicturus, scio, erat patronus, si tamen pretii alicujus: Non potes ista facere, quia 265 deest spatium; trade te Deo totum, et relinque sæculum; ecce omnia dimissa, quia pio Deo commissa. Monachus sum et vix habitu et lege, sed refuga legis promissæ. Fac tot annos in poenitentiam expleam, dimittantur omnia, restet hoc unum, quod legem utique meam inconvertibiliter refugi; nonne tibi videtur pro hoc solo me damnabilem fore? hoc igitur solo. Omnia illa illis omnibus, hoc solum non possum sanare.

22. *Item post quædam.* Quibusdam igitur quasi passibus mentis illo perveni, ut et eo et cæteris omnibus visum mihi fuerit inaniter abstinuisse, si monachum me, ut promisi, non fuisset a Deo datum, finire (541); æternis quippe aro hoc solo destinatus, etsi alia nulla habuissem, suppliciiis. Quid profuerat mihi abstinuisse ab his et tam dulcibus, mundus quas affert, illecebris, cum [subauditur profuisset] æternarum quoque usura caruisse poenarum? Cujus rei certitudinem ut tibi glorianti de quadam continentia not. 544 et 547.

(540) Non solum hic, verum etiam postea num. 31 se *pene septuagenarium* appellat. Hinc etiam num. 23 se *pene silicernium* vocat, id est decrepitæ pene ætatis.

(541) *Finiri*, id est usque ad vitæ finem permanere.

tunium, subitæ quo largitionis comitem sedulus pœnitentiam cavere illarum, atque continentiam longiore providere (*nescit enim*, scribit ut Flaccus, *vox missa reverti*) tractatu. Nascebatur enimvero mihi et exercitatio interim, meique ipsius recognitio certior. Quædam, ad quæ scilicet sufficerem ipse, quæve vel inaniter tentare, vel tentata vix aut nulloatenus possem, mihi quam alii hæc inter famulatus præsertim ab intelligente, quo possim videri placuisse, nunc desiderarem, mihi mature ut fuissent emissa, morte præsertim ipsius [*id est* Rodberti] audita. Quamvis enim coram multis eosdem sæpe legerim, legendosque aliis eo dederim superstitibus libellos, salva animositatis ut adversarii constanti, ut aiunt, amici fama foret quo perenniter mihi nollem quemquam opinari; tamen ipso defuncto inchoatos, quos eo valente nedum peregerim [non dum peregeram] (audacius profiteor) pene edidi quoque. At quia superest, mature ipsum (ariolari ut videor mihi, secutum tamen magna adhuc æmulorum phalanges, quorum ne dicam reconciliatorem, saltem cessationem sperasse nihil amplius æstimo, impar sibi ratione insaniam nisi pariter incolumi (facete satis enim Plinius ait secun-

imo et eos, quos exorsus fuerat, pene vulgavit. Nunc vero etsi audita ejus morte supprimendi viderentur, ne in mortuum acrius ageret; cum tamen videret multos ejus assecclas, sui que æmulos superesse, promptam editionem necessariam existimavit. Hæc scripsit, cum illum vere mortuum crederet. Postea vero dum proœmium lucubravat, mortem ejus falso rumore delatam perspexit.

(516) Hæc est illa fidei professio, quæ *dictantis*, id est Ratherii, fides vocatur in proœmio num. 6, ac tribuitur libro secundo, cujus hoc argumentum ibidem profertur. *Sequitur* (libellus) *qui dictantis continet duabus cum epistolis fidem*. Quapropter hæc fides male jungitur cum primo Phrenesis libro, cum pertineat ad initium secundi. Hinc clausula, quam ex

A dus, *gratiam malorum tam infidam esse quam ipsos*) data editionis festinatissimæ opera notum enitar fuerit tam æquis, quam iniquis, uti neque illum quondam, ita neminem quoque nunc vestrum in promulgando veritatis me statu cavisse, summum at nefas putasse, nostrum [/. , vestrum] aliquem post obitum, nedum scripto, maledicto incessere tantummodo levi.

Unde supra (516).

23. Præmisso idem me firmiter de fidei veritate tenere, etsi æque non valeam astruere, quod beatum atque constantissimum ejusdem fidei defensorem atque promulgatorem Aurelium Augustinum 243 cæterosque ejusdem religionis assertores atque propagatores. confiteri et credere me profiteor inseparabilem atque coessentialem æternaliter Trinitatis unitatem, unitatis Trinitatem hoc est unum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 244 et cætera, quæ leguntur in fidei professione inserta in tertium Præloquiorum librum totidem verbis num. 31, usque ad ejusdem libri finem: post cujus ultima verba in codice hæc clausula apponitur.

codice sequenti fidei subjecimus, *Explicit liber, qui Phrenesis dicitur*, etc., hic verius, ubi primus liber Phrenesis desinit, apponenda esset: et pro *Unde supra* ipsi fidei præfigendus esset hic, vel alius similis secundi voluminis titulus in proœmio indicatus. *Ratherii fides cum duabus epistolis, quarum una Romanam fatigare querelis non desinit sedem, coepiscoporum altera gregem*. Sed præter fidem codicis nihil immutare volumus, cum præsertim duæ illæ epistolæ in proœmio indicatæ, ad Romanam sedem, et ad omnes episcopos, quæ ex toto contextu ad Leodicensium sedis negotium, ac Ratherii expulsionem ab ea sede deberent pertinere, in eo codice desiderentur, sicut et alia decem volumina eadem super re ibidem laudata similiter desunt, ut in Admonitione adnotavimus.

EXPLICIT LIBER QUI PHRENESES DICITUR A RATHERIO EPISCOPO COMPOSITUS.

ADMONITIO IN EXCERPTUM EX DIALOGO CONFSSIONALI.

I. Hoc opus ex manuscripto Lobiensi nunc primum in lucem prodit. Ipsum bis memorat Ratherius in *Qualitatis conjectura*. Primo num. 3, ubi hæc leguntur: *Si non sufficiunt vero quæ sunt in libro Confessionis meæ descripta*, etc. Et iterum num. 8, ex quo ipsa verba mox recitabimus. Laudat enim Sigebertus de *Viris illustribus* inter Ratherii opera, ubi *librum Confessionum* appellat. P. Mabillonius in præfatione secunda ad sæculum quartum ordinis Benedictini num. 48, Genblacensem codicem describit, in quo varia partim opuscula, partim fragmenta de Eucharistiæ sacramento et presentia corporis et sanguinis Christi fuerunt collecta. Inter hæc autem legebantur quædam excerpta *ex libro Confessionis domni Ratherii de corpore et sanguine Domini*; quæ sane in hoc opere inveniuntur.

II. Ut tempus statuatur, observamus in primis hunc librum Confessionis Ratherium scripsisse, cum alicui monasterio præsideret, quod cum a Leodico non multum aberat, tum vero Leodicensi episcopo suberat, ut in *Vita* fusius explicavimus § 2. Porro episcopatus duos, id est Veronensem et Leodicensem, abs se amissos tradit. num. 2. E Leodicensi episcopatu exclusus fuit anno 955. Igitur ante hunc annum hic Confessionum liber collocari nequit. Ter autem amisit episcopatum Veronensem, bis ante annum laudatum, tertio vero anno 968. Cum porro in *Qualitatis conjectura*, quæ Veronæ lucubrata fuit, antequam hunc episcopatum tertio desereret, isthæc Confessio bis allegetur; palam sit hanc rejici non posse in id tempus, cum Veronensi sede tertio derelicta, sese in monasterium recepit. Igitur collocanda est inter annum 955, cum præter Veronensem episcopatum jam secundo amissum etiam Leodicensem perdiderat, et annum 961, quo exeunte Veronensem sedem tertio recuperavit. 245-246 Cum vero hæc scripserit, dum aliqui abbatolæ esset præfectus; aliquod sane non exiguum spatium exigunt ea, quæ se abbatolæ præfecto contigisse commemorat. Itaque hoc opus scriptum non prioribus, sed posterioribus annis, quibus indicatæ abbatolæ præfuit,